

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDOGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE

**SOCIĀLĀS ATSTUMTĪBAS MAZINĀŠANAS IESPĒJAS 5. – 7.
KLAŠU GRUPĀ X VIDUSSKOLĀ**

DIPLOMDARBS

Autore: **Elīna Bērziņa**

Studenta apliecības nr: eb17088

Darba vadītāja: Dr. paed. Prof. Ilze Ivanova

RĪGA 2021

ANOTĀCIJA

Elīnas Bērziņas diplomdarbs “**Sociālās atstumtības mazināšanas iespējas 5. – 7. klašu grupā X vidusskolā**” izstrādāts Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes Skolotāju izglītības nodaļā.

Mērķis ir raksturot sociālo atstumtību, veikt pētījumu par sociālo atstumtību, izstrādāt un aprobēt sociālpedagoģiskās darbības programmu sociālās atstumtības mazināšanai 5. -7. klasēs.

Darba teorētiskajā daļā raksturots sociālās atstumtības jēdziens, tā vēsture, sociālās atstumtības ietekmējošie faktori un mazināšanas iespējas skolā.

Praktiskajā daļā veikts pētījums par sociālo atstumtību 5. – 7. klasēs, izstrādāta sociālpedagoģiskās darbības programma sociāli atstumtiem izglītojamiem un veikta tās aprobācija un analīze.

Atslēgvārdi: sociālā atstumtība, skolēni, sociālpedagoģiskā darbība.

ABSTRACT

Diploma thesis by Elīna Bērziņa “**Social exclusion mitigation possibilities in the 5th – 7th grade group in X secondary school**” has been developed at the University of Latvia, Faculty of Education, Psychology and Art, Department of Teacher Education.

The aim of the paper is to describe social exclusion, conduct research on social exclusion, develop and test a program of social pedagogical activities to reduce social exclusion in 5th - 7th grades.

The theoretical part of the work describes the concept of social exclusion, its history, factors influencing social exclusion and its reduction possibilities at school.

The practical part describes the research on social exclusion in 5th - 7th grades. A socio-pedagogical action program for socially excluded students has been developed. Approbation of the program and analysis of the obtained results have been performed.

Keywords: social exclusion, students, social pedagogical activity.

Saturs

Apzīmējumu saraksts.....	6
Ievads.....	7
1.Sociālās atstumtības būtība.....	10
1.1.Sociālās atstumtības jēdziens un tā vēsture	10
1.2.Sociālā atstumtība skolā.....	12
2.Sociālās atstumtības ietekmējošie faktori.....	16
3. skolas atbalsta personāla darbība atstumtības mazināšanā.....	19
4.Pētījums par skolēnu atstumtību 5.–7.klašu grupā un iegūto rezultātu analīze.....	23
4.1.Anketēšanas rezultāti klātienē mācību laikā.	23
4.2.Anketēšanas rezultāti attālināto mācību laikā.....	29
4.3. Anketēšanas rezultāti Rīgas X vidusskolā	32
5.Sociālpedagoģiskās darbības programma sociālās atstumtības mazināšanai 5. -7. klasēs, tās aprobācija un iegūto rezultātu analīze.	35
5.1.Sociālpedagoģiskās darbības programma sociālās atstumtības mazināšanai 5. -7. klasēs.	36
5.2. Situācijas izvērtēšana.....	38
5.3. Sadarbība ar skolotājiem.....	39
5.4.Sadarbība ar sociālo pedagogu	39
5.5. Darbs ar skolēniem klases stundas laikā.....	40
5.6.Individuālais darbs ar skolēniem	42
5.7.Sociālpedagoģiskās programmas izvērtēšana	44
Nobeigums.....	45
Izmantotā literatūra un avoti.....	48
Pielikumi.....	52
1.pielikums. Anketa 5.-7.klašu skolēniem.....	53
2.pielikums. Anketa 5.-7.klašu skolēniem attālināto mācību laikā	55
3.pielikums. Intervija ar sociālo pedagogu.	56
4.pielikums. Intervijas jautājumi klašu audzinātājiem.....	57

5.pielikums.Novērošanas protokols.....	58
6.pielikums.Spēle “Dāvana”	59
7.pielikums. Darba lapa “Mans klases kolektīvs”	60
8.pielikums. “Man izdodas!”	61
9.pielikums. “Ideālais cilvēks”	62
10.pielikums. Eksperta atzinuma veidlapa.	63
11.pielikums. Ekspertu atzinumi.	64

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

CASE – The Centre for Analysis of Social Exclusion – Sociālās atstumtības analīzes centrs

OECD – Organisation for Economic Cooperation and Development – Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija

PISA – Programme for International Student Assessment – Starptautiska skolēnu novērtēšanas programma

IKVD – Izglītības kvalitātes valsts dienests

UNICEF – United Nations International Children's Fund – Apvienoto Nāciju Starptautiskais Bērnu fonds

IEVADS

Sociālās atstumtības problēma vērojama visā pasaulē. Visbiežāk, tā tiek analizēta darba tirgus kontekstā, jo tas tiek saistīts ar tādām globāli pastāvošām problēmām kā nabadzība, bezdarbs un sociālā izolētība.

Ar sociālo atstumtību saskaras ne tikai pieaugušie, bet arī bērni. Viņi ar to saskaras skolā, kur vienaudži viņus ignorē, apsmej un atstumj. Pusaudža vecums ir nozīmīgs laiks bērna attīstībā, un sociālā atstumtība var radīt grūtības mācībās, pazemināt pašvērtējumu, tā negatīvi ietekmējot skolēna turpmāko dzīvi kopumā.

Sociālās atstumtības riskam īpaši ir pakļauti bērni un jaunieši ar īpašām vajadzībām, bērni, kas nāk no maznodrošinātām un trūcīgām ģimenēm, bāreņi un bez vecāku gādības palikušie bērni un jaunieši, kā arī skolēni, kas izvairās apmeklēt skolu.

Nozīmīgu pienesumu sociālās atstumtības pētīšanā ir sniegusi britu socioloģe H. Silvera (H. Silver, 2010), kas izvirzīja ideju par sociālās atstumtības paradigmām. T. Bērčarda (T. Burchardt) pēta nodarbinātības, labklājības un sociālās atstumtības, sociālā taisnīguma, vienlīdzības un nevienlīdzības jautājumus. Roberts Vokers (Robert Walker) pētījis britu labklājības politikas attīstību, īpašu uzmanību vēršot uz sociālo drošību. Viņš interesējas par tādām tēmām kā nabadzība, sociālā atstumtība, u. c. M.Kronauers (1998) pētīja sociālās atstumtības dimensijas. Tomēr neviens no minētajiem nav pētījis sociālo atstumtību skolās, kur tā pētīta daudz mazāk.

Pastāv arī dažādi centri, kas pēta sociālo atstumtību. Viens no tiem ir Sociālās atstumtības analīzes centrs (The Centre for Analysis of Social Exclusion, CASE), kas veic pētījumus par dažādiem sociālās atstumtības aspektiem, īpaši pētot nabadzību. Eiropas Sociālās labklājības politikas un pētījumu centrs (The European Centre for Social Welfare Policy and Research) veic pētījumus sociālās politikas un labklājības jomā.

Latvijā īstenoti vairāki projekti, lai mazinātu sociālo atstumtību skolas vidē. No 2005. līdz 2006. gadam skolās norisinājās projekts „Vienādas iespējas visiem jeb kā mazināt sociālo atstumtību jauniešu vidū.” No 2011. līdz 2013. gadam Latvijas Universitāte piedalījās Eiropas Savienības Fonda (ESF) projektā „Iekļaujošā izglītības un sociālās atstumtības riskam pakļauto jauniešu atbalsta sistēmas izveide, nepieciešamā personāla sagatavošana, nodrošināšana un kompetences paaugstināšana”. Šajā projektā iesaistījās 25 vispārīzglītojošās mācību iestādes no 15 pašvaldībām. Projekta mērķis bija atbalsta sistēmas ieviešanas rezultātā samazināt sociālās atstumtības riskam pakļauto jauniešu skaitu, veicinot viņu iesaistīšanos izglītībā un nodarbinātībā, tādējādi veicinot viņu iekļaušanos sabiedrībā.

No 2017. gada Izglītības kvalitātes valsts dienests (IKVD) īsteno Eiropas Sociālā fonda projektu “Atbalsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai”, lai mazinātu to

izglītojamo skaitu, kas pārtrauc mācības. Tajā iesaistās ne mazāk kā 665 vispārējās un profesionālās izglītības iestādes.

Par skolēnu sociālo atstumtību un kopējo labsajūtu skolas vidē, visā pasaulē ir veikti dažādi pētījumi. Ekonomiskās attīstības un sadarbības organizācija (OECD) 2018. gadā starptautiskajā pētījumā “The Programme for International Student Assessment” (PISA) noskaidrots, ka 35% no skolēniem piedzīvo fizisku vai emocionālu vardarbību vismaz pāris reizes mēnesī. Vidējais rādītājs – 23%. Latvijā ir viena no sliktākajiem rādītājiem no visām 52 OECD valstīs. Pētījumā, salīdzinot ar PISA 2015, pāridarījumu biežums kopumā un visos atsevišķi izdalītajos veidos (izsmiešana, tīša fiziska aizskaršana u.c.) ir pieaudzis Latvijā un arī vidēji OECD valstīs. Latvijā 18% no skolēniem jūtas vientuļi, neiederīgi (piekrīt apgalvojumam “Es skolā jūtos neiederīgs vai atstumts”), tas ir par diviem procentiem lielāks kā vidējais rādītājs. Salīdzinot PISA 2018 ar PISA 2015 (un arī ar iepriekšējiem PISA pētījumiem), piederības sajūta ir samazinājusies gan vidēji OECD valstīs, gan Latvijā. Skolēni jūtas neiederīgi un atstumti un nav vērojami uzlabojumi, šī problēma tikai palielinās.

2017. gadā tika veikts pētījums “Bērnu labsajūta Baltijas valstīs”, tas iezīmē vairākas būtiskas tēmas bērnu labklājības, izglītības un veselības jomā. Pētījums tika veikts visās trijās Baltijas valstīs, tā ietvaros tika apkopoti statistikas dati, kā arī īstenota kvantitatīvā aptauja, kurā piedalījās 2000 bērnu, vecumā no 10-17 gadiem.

Dati rāda, ka Latvijā 33% bērnu bieži jūtas uztraukti, 25% – nomākti, 23% – vientuļi, 22% – bēdīgi. Latvijā ir salīdzinoši liels to bērnu īpatsvars, kuri novērtē, ka viņiem nav pietiekami draugu un paziņu, ar kuriem pavadīt laiku. Ja Igaunijā šādu bērnu ir tikai 18%, tad Latvijā tie ir 25%. Aptuveni katrs desmitais bērns Latvijā (12%) atzīst, ka viņam ir sliktas attiecības ar saviem vienaudžiem (Igaunijā – tikai 7%). Latvijā 16% bērnu skolā jūtas neiederīgi, savukārt 9% skolā piedzīvo fizisku vai emocionālu vardarbību.

Apskatot pētījumos iegūtos datus, var secināt, ka atstumtības un mobinga problēmas tikai pieaug un ir aktuālas. Skolās uzmanība jāpievērš ne tikai jautājumam par mācību saturu, bet arī par skolas vidi un attiecībām starp skolēniem un skolotājiem, kā arī starp vienaudžiem.

Diplomdarba mērķis: Izpētīt sociālās atstumtības būtību un tās mazināšanas iespējas, izstrādājot un aprobējot sociālpedagoģiskās darbības programmu.

Pētījuma priekšmets: Sociālās atstumtības mazināšanas iespējas 5. -7. klašu grupā.

Pētījuma jautājums: Kā novērst atstumtības veidošanās faktoru ietekmi uz skolēnu?

Pētījuma uzdevumi:

1. Izpētīt teorētisko literatūru par pētāmo tēmu.
2. Izpētīt sociālās atstumtības veidošanās ietekmējošos faktoros.
3. Izanalizēt sociālās atstumtības mazināšanas iespējas.

4. Izpētīt skolēnu atstumtību klasēs.
5. Izstrādāt sociālpedagoģiskās darbības programmu sociālās atstumtības mazināšanai 5. -7. klasēs, veikt tās aprobāciju un analizēt iegūtos rezultātus.

Pētījuma **metodes**:

- Literatūras analīze;
- anketēšana;
- novērošana;
- intervēšana;
- dokumentu analīze;
- sociālpedagoģiskā izmēģinājumdarbība.

Pētījuma **bāze**: X vispārizglītojošā skola.

Diplomdarba **struktūra**: ievads, piecas nodaļas, nobeigums, izmantotā literatūra un avotu saraksts, pielikumi.

1.SOCIĀLĀS ATSTUMTĪBAS BŪTĪBA

1.1.Sociālās atstumtības jēdziens un tā vēsture

Sociālās atstumtības jēdziena vēsture sniedzas līdz pat Aristoteļa laikiem. (*Mathieson*, 2008) Tomēr, mūsdienu izpratnē plaši to sāka izmantot pagājušā gadsimta otrajā pusē. Jēdziens “sociālā atstumtība” sociālajās zinātnēs ienācis 20. gs. 70. gados. Sociālās atstumtības termins radies un guvis popularitāti Francijā. 1974. gadā tika izdota Renē Lenuāra grāmata ar nosaukumu “Atstumtie: viens no desmit francūžiem” (*Les Exclus: Un Français Sur Dix*), kurā šis jēdziens attiecināts uz invalīdiem, cilvēkiem kas cietuši no vardarbības, veciem cilvēkiem u.c. Līdz tam laikam galvenokārt tika risināta tikai nabadzības problēma. Sociologs Pītrers Taunsends (*Peter Townsend*) 1979. gadā pievērsa uzmanību tam, ka nabadzību var labāk izprast, ja analizē arī faktoros, kas liedz cilvēkiem piedalīties sabiedrības dzīvē, piekopt tradīcijas un piedalīties vispāratzītās aktivitātēs.

20. gs. 80. un 90. gados, pēc Renē Lenuāra politikas iniciatīvas Francijā, ideja par sociālo atstumtību, ātri izplatījās visā Eiropas Savienībā. Eiropas interese par sociālo atstumtību lielā mērā pieauga, jo Eiropas Savienībā tika diskutēts par nabadzības mazināšanas programmu ieviešanu. (*Mathieson*, 2008) Jēdzienu iekļāva dažādos kopējos Eiropas savienības dokumentos un ar šo terminu bieži aizstāja vārdu “nabadzība”. Termini tikai mainīti galvenokārt tāpēc ka “sociālā atstumtība” ir plašāks, to vieglāk piemērot dažādām situācijām kā arī tas ir pievilcīgāks. Pastāvēja arī uzskats, ka nevar runāt par nabadzību attīstītajās valstīs, kur visas pamatvajadzības ir nodrošinātas.

Svarīgi pieminēt to, ka sociālā atstumtība dažādās valstīs tika izprasta atšķirīgi. Tās nozīme tika pielāgota katras valsts kultūrai un politiskajiem uzskatiem. Tādējādi Apvienotajā Karalistē, kad šo terminu 1980. gados pirmo reizi pieņēma konservatīvā valdība, tas tika attiecināts uz nabadzīgajiem valsts iedzīvotājiem, uzsvāru liekot uz katru indivīdu nevis tautu kā kopumu. Tomēr, 1997. gadā jaunā valdība sociālās atstumtības koncepciju pieņēma ar lielu entuziasmu, un tās nozīmi atkal mainīja, lai atspoguļotu sociālu kolektīvo ideoloģiju. (*Barry*, 2002)

Latvijā terminu sāka izmantot tikai sākot no 2004. gada jeb laika, kad valsts tika uzņemta Eiropas Savienībā. Tas parādījās dažādos Eiropas Savienībā pieņemtajos dokumentos, kuri kļuva aktuāli Latvijā.

Kā redzams sociālās atstumtības jēdziens ir samērā jauns un Latvijā tiek izmantots mazāk kā divdesmit gadu. Tālāk autore apskatīs kā sociālās atstumtības jēdziens tiek definēts un izprasts.

Sociālās atstumtības jēdziens tiek plaši izmantots un apskatīts dažādos kontekstos socioloģijā, ekonomikā, politikā u.c. Sociālā atstumtība nav saistāma ar kādu konkrētu zinātnes nozari. Tāpēc sociālā atstumtība tiek definēta dažādi. Šī iemesla dēļ jāapskata dažādas definīcijas, lai saprastu kāda ir tās nozīme.

Sociālā atstumtība tiek tulkota no angļu valodas vārda “social exclusion”. Latviešu valodā tiek izmantots arī angļu valodas vārda “exclusion” tiešs tulkojums – izslēgšana. Pētot sociālo atstumtību skolas vidē, tiek runāts arī emocionālo mobingu vai izstumšanas mobingu.

Ar jēdzienu “sociālā atstumtība” saprot, procesu kurā indivīds nabadzības, nepietiekamas izglītības, diskriminācijas vai citu apstākļu dēļ nespēj pilnībā vai daļēji iekļauties sabiedrībā un piedalīties sabiedrības ekonomiskajā, sociālajā kultūras dzīvē. (*Ločmele*, 2016: 9)

Terminu var skaidrot arī īsāk, kā procesu, kurā indivīdi vai grupas pilnībā vai daļēji tiek izslēgti no iekļaušanās sabiedrībā, kurā tie dzīvo.

Psiholoģijas vārdnīcā termins “atstumtie bērni” tiek skaidrots kā – “bez uzraudzības atstāti bērni, kam liegta uzticība un mīlestība. Parasti atstumtie bērni dzīvo nelabvēlīgās ģimenēs vai iestādēs, kur pret viņiem tiek vērs fiziska vai emocionāla vardarbība.” (*Psiholoģijas vārdnīca*, 1999: 22)

Vārdnīcā tiek skaidrots arī termins “atstumtais (grupā)” – cilvēks, kurš gandrīz nemaz nav iekļauts grupas komunikācijā un mijiedarbībā, kuram ir zems statuss un kura viedoklis citiem grupas locekļiem ir nenožīmīgs. Bieži bērnu vai pusaudžu vidē kādu atstumj vai neuzņem viņa atšķirību dēļ. (*Psiholoģijas vārdnīca*, 1999: 22)

“Social support for schoolchildren at risk of social exclusion” raksta autors uzsver, ka sociālā atstumtība ir saistīta ar nespēju efektīvi piedalīties ekonomiskajā, sociālajā un kultūras dzīvē, kā arī atsvešinātību un attālināšanos no sabiedrības. (*Ivanauskeine*, 2012) Tātad sociālo atstumtību galvenokārt uztver kā attiecības starp indivīdu un sabiedrību un šo attiecību dinamiku.

Tiek piedāvāts arī šāds skaidrojums – indivīdi vai grupas ir sociāli atstumti, ja viņiem trūkst efektīvas līdzdalības galvenajās aktivitātēs vai ieguvumos no tās sabiedrības, kurā viņi dzīvo. Sociālās atstumtības jēdziens koncentrējas uz attiecībām starp šiem cilvēkiem un sabiedrību, kā arī uz procesu, ar kuru šīs attiecības laika gaitā attīstās. Tas nodrošina vispārīgāku un sistēmisku veidu, kā aplūkot tādas jautājumus kā nabadzība, invaliditāte un diskriminācija. (*Razer*, 2013)

Profesore H. Silvere (Silver) skaidro – sociālā atstumtība ir sociālo saikņu pārraušana, tas ir process, kurā pakāpeniski samazinās līdzdalība, pieeja un solidaritāte. Sabiedrības līmenī tā atspoguļo nepietiekamu sociālo integrāciju. Indivīda līmenī tā attiecas uz nespēju piedalīties normatīvi sagaidāmās sociālās aktivitātēs un veidot jēgpilnas sociālās attiecības. (*Silver*, 2010)

Atbilstoši Latvijā izmantotai Eiropas Komisijas definīcijai ir noteikts, ka sociālā atstumtība ir indivīdu vai cilvēku grupu nespēja iekļauties sabiedrībā nabadzības, nepietiekamas izglītības, bezdarba, diskriminācijas vai citu apstākļu dēļ. Tas nozīmē, ka sociāli atstumts cilvēks nespēj piekļūt pakalpojumiem un precēm, nespēj īstenot savas tiesības un izmantot iespējas, jo pastāv šķēršļi, kas to liedz, piemēram, vides nepieejamība, sabiedrības aizspriedumi, emocionālā un fiziskā vardarbība u. c.

Britu sociologs P. Saunders (Saunders), identificē četras galvenās atstumtības dimensijas, apkopojot nabadzības un sociālās atstumtības aptaujā gūtos rezultātus:

- Nabadzība jeb nespēja piekļuves resursiem zemo ienākumu dēļ;
- Atstumtība no darba tirgus – bezdarbs;
- Atstumtība no pakalpojumiem – pakalpojumi iekļauj sabiedrisko transportu, bērniem spēļu iespējas un jauniešu klubus, kā arī pamatpakalpojumus mājoklim.
- Atstumtība no sociālām attiecībām – aptver piecas dimensijas: nepiedalīšanās

kopīgās aktivitātēs; sociālo tīklu mērogs un kvalitāte; atbalsts, kas pieejams gan ikdienā, gan neparedzētos apstākļos; izvairīšanās no politiskās un pilsoniskās aktivitātes; norobežošanās, ko izraisa bailes no nozieguma, invaliditātes vai citiem faktoriem. (Saunders, 2008)

Sociālā atstumtība ir daudzdimensionāls jēdziens, kas ietver ekonomiskos, sociālos, politiskos un kultūras aspektus, precīzāk, trūkumus tajos. Autore secina, ka visbiežāk sociālo atstumtību raksturo kā procesu, kurā indivīdi un grupas tiek pilnībā vai daļēji izslēgtas no sabiedrības, kas rezultējas zemos ienākumos un limitē piekļuvi darba iespējām, kā arī dažādiem kultūras dzīves aspektiem. Tātad indivīds nejūtas piederīgs un nespēj iekļauties, tas ietekmē viņa dzīvi un labsajūtu negatīvā veidā.

Sociālā atstumtība visbiežāk izpaužas skolā, tāpēc autore tālāk apskatīs šo sociālās atstumtības aspektu.

1.2.Sociālā atstumtība skolā

Mūsdienu skolas vidē skolēni bieži savā starpā nesadzīvo, rodas pārpratumi un strīdi. Skolēni viens otru apsmej, aprunā un pazemo. Nereti ir kāds kurš ir atstumts no klases kolektīva un saņem tikai negatīvu attieksmi no klasesbiedriem. Tas sagrauj jaunieša pašpārliecinātību, cieš arī viņa akadēmiskie sasniegumi, jo negatīvā attieksme liedz pilnvērtīgi pievērsties mācībām. Atstumtajam nepārtraukti jāuztraucas par to vai klasesbiedri atkal viņu nepazemos.

Skolā, jauniešu starpā sociālā atstumtība izpaužas savādāk kā pieaugušo ikdienas dzīvē, tomēr iemesli skolēna atstumšanai var būt tieši tādi paši.

Sociālā atstumtība ir jautājums, kas tieši pārkāpj bērnu tiesības un iespējas, kas ir atzītas Bērnu tiesību konvencijā. Bērniem pieaugot, lēmumi un izvēles iespējas, kas pieejamas bērnībā būtiski ietekmē viņu kā pieaugušo. Zinātnieki atzīst, ka lielākajai daļai bērnu sociālā atstumtība lielā mērā ir saistīta ar viņu vecāku sociālo atstumtību. (*Ivanauskeine, 2012*) Acīmredzot nevar pilnībā nošķirt bērnu un vecāku sociālo atstumtību, it īpaši attiecībā uz ļoti maziem bērniem. Bērna sociālā atstumtība ir saistīta ar sociālo atstumtību un ekonomiskām iespējām ģimenē vai mājsaimniecībā, kurā bērns aug. Attiecīgi, ja vecāki ir nabadzīgi, viņi nevar pilnībā nodrošināt bērna vajadzības kā dēļ arī bērns kļūst sociāli atstumts.

Sociālā atstumtība ir saistīta arī ar socializāciju. Socializācija ir indivīda sociālās pieredzes apguves un reproducēšanas process. Šī procesa laikā un socializācijas rezultātā indivīds apgūst sociālās normas, vērtības un apgūst sabiedrībā apstiprinātus uzvedības modeļus, kas nepieciešami normālai darbībai sabiedrībā. (*Ivanauskeine, 2012*) Socializācija turpinās visu mūžu, bet visintensīvākā ir bērnībā, pusaudža gados un jaunībā. Tā notiek gan ģimenē, gan izglītības iestādēs. Ja cilvēka sociālās normas atšķiras no sabiedrībā pieņemtajām, pastāv daudz lielāks risks, ka persona tiks sociāli atstumta.

Sociālā atstumtība var izpausties dažādos veidos. Skolēni ziņo par dažādiem atstumšanas veidiem, kurus viņi izjutuši no klasesbiedru puses, piemēram, apzināta izslēgšana no grupas, baumu izplatīšana, apsaukšanās un pazemošana / apkaunošana. Sociālā atstumtība nozīmē vienaudžu grupas savstarpējās saiknes un līdzdalības trūkumu. Austrālijas pētījumi liecina, ka aptuveni katrs sestais bērns ziņo par sociālās atstumtības pieredzi. (*Cross, 2009*)

Atstumtība ietekmē skolēna attīstību, kas var novest pie dažādām negatīvām sekām. Novērojamas izmaiņas skolēna uzvedībā. Skolēns izrāda bailes un trauksmainību, var izvairīties no konkrētiem cilvēkiem vai vietām. Rezultātā pazeminās arī viņa sasniegumi skolā var mainīties arī skolēna balss tembrs un intonācija (piemēram, runā daudz klusāk un nedrošāk). Šie skolēni bieži meklē atbalstu virtuālajā vidē, veido interneta draudzības. Sociālās atstumtības rezultātā var veidoties ar atkarības: smēķēšana, datoratkarība, azartspēles. Raksturīga arī klaiņošana, kontaktu veidošana ar atšķirīga vecuma cilvēkiem, agresīva verbālā kontaktēšanās ar tuviniekiem, depresīvas iezīmes un depresija, smagos gadījumos suicidālas domas. (*Keišs, 2012*)

Atstumtība nav tikai viena indivīda sociāla un psiholoģiska problēma, tā skar skolēnu, viņa ģimeni, draugus, klasi un skolu kopumā. (*Keišs, 2012*) Sociālās atstumtības problēmu pavada arī citas problēmas un nereti tās ir cieši saistītas. Tāpēc nevar strādāt tikai ar atstumtības problēmu kā tādu, jārisina arī citas problēmas, kas atstumtības problēmu pastiprina.

Lai šīs problēmas risinātu, arī skolēnam jāzina, kur meklēt palīdzību. Visvairāk laika tiek pavadīts skolā, tāpēc skolotājs ir pirmais pie kā skolēns var vērsties.

Nīderlandē veiktais pētījums atklāj – ja sociālā atstumtība skolā bija bieži sastopama problēma, skolēni izvēlējās meklēt atbalstu pie sava skolotāja. Tomēr daži skolēni minēja, ka tas nebūtu veiksmīgs risinājums, jo, ja skolotāja liek pārējiem viņu pieņemt, tas nav patīkami. (Leeuw, 2018) Tika pētīti atstumtie bērni 5. – 6. klašu grupā un tika noskaidrots, ka skolēni jūtas atstumti tieši brīvajā laikā, starpbrīžos vai pēc stundām. Visbiežāk skolēni izvēlējās griezties pēc palīdzības. Skolotājiem tas noteikti jāņem vērā un jāreaģē atbilstoši, jo, ja tas tiks ignorēts, turpmāk skolēns negriezīsies pēc palīdzības un problēma var tikai pasliktināties.

Skolēni bieži piedzīvo mobingu (*bullying*) vai emocionālu vardarbību, tā var novest pie atstumtības, tāpēc arī tai ir jāpievērš uzmanība. Visbiežāk skolā emocionālā vardarbība izpaužas kā: aprunāšana, baumu izplatīšana, publiska apkaunošana, izskata, personas mantu un personības kritizēšana aiz muguras, izjokošana, apvainojošas ziņas interneta vidē, tīša izslēgšana no grupas, vainošana kādā nodarījumā, kaitināšana, apsūkāšana, ignorēšana, atdarināšana u.c. (Ruduša, 2012) Ir svarīgi pievērst uzmanību šīm mobinga izpausmēm, lai varētu konstatēt situāciju pēc iespējas ātrāk un nepieļautu kāda skolēnu atstumšanu. Šīs pazīmes var norādīt arī uz to, ka skolēns jau ir atstumts no savas klases un ir kļuvis par regulāru apsmiešanas un pazemojumu “objektu”. Pārējiem klasesbiedriem tas šķiet jautri, tāpēc daudzi nemaz nepamana kādu kaitējumu tas nodara atstumtajam skolēnam.

Ja skolēns jau ir atstumts tas jākonstatē un jārisina pēc iespējas ātrāk, jo sociālā atstumtība rada dažādas problēmas skolēna ikdienas dzīvē. Sociāli atstumtos bērnus var novērot šādas pazīmes:

- zema imunitāte,
- izvairīšanās no konkrētiem cilvēkiem,
- miega traucējumi,
- nespēja sevi nomierināt,
- atkarību veidošanās,
- zems pašvērtējums,
- trauksme, depresija,
- agresija,
- izolēšanās no apkārtējiem,
- klaiņošana,
- mazkustīgums,
- neuzticēšanās,
- intereses zudums,
- pasliktinātas sekmes,

- draugu meklēšana virtuālajā vidē,
- koncentrēšanās grūtības. (*Kaša, 2014*)

Katrs skolēns ar savām grūtībām tiek galā dažādos veidos, tāpēc arī šo pazīmju kombinācijas izpaudīsies atšķirīgi dažādos skolēnos. Jāatceras arī tas, ka šīs pazīmes var norādīt arī uz citām problēmām skolēna dzīvē, tāpēc svarīgi veikt novērošanu un kopējo izpēti, lai noskaidrotu precīzo problēmas cēloni. Līdz ar to nākamajā sadaļā autore pēta sociālās atstumtības ietekmējošos faktorus, lai izprastu problēmas veidošanās iemeslus.

2.SOCIĀLĀS ATSTUMTĪBAS IETEKMĒJOŠIE FAKTORI

Sociālā atstumtība ir dažādu individuālo, sociālo, vēsturisko, ekonomisko, politisko, tiesisko un citu procesu rezultāts. Sociālās atstumtības iemesli ir dažādi, tie var pārklāties un būt reizē gan sociālās atstumtības cēloņi, gan tās sekas.

Sociālās atstumtības ietekmējošie faktori, kas liedz indivīdam iekļauties sabiedrībā ir:

- nabadzība;
- zems izglītības līmenis;
- bezdarbs;
- diskriminācija. (*Ločmele, 2016*)

Tiek izdalītas šādas atstumtības grupas: bērni un jaunieši, riska ģimenes, vecie cilvēki, bezpajumtnieki, migranti, etniskās minoritātes, nabadzībā dzīvojošie cilvēki, no alkohola un narkotikām atkarīgie.

Nabadzība ir galvenais faktors, kas noved pie sociālās atstumtības. Saikne starp izglītību un nodarbinātību, kā arī saikne starp izglītību un ienākumiem ir viegli saskatāma. Arī zems akadēmisko sasniegumu līmenis bieži ir saistīts ar zemiem ģimenes ienākumiem. (*Ivanauskeine, 2012*) Parasti, šiem cilvēkiem ir zems izglītības līmenis kā rezultātā darba iespējas ievērojami samazinās. Nabadzība ietekmē arī šo ģimeņu bērnus. Viņi skolā var tikt atstumti, jo viņiem nav nepieder dažādas modernās tehnoloģijas kā skārienjūtīgie telefoni, portatīvie datori, spēļu konsoles u.c. Tā pat var tikt apsmiets arī viņu ārējais izskats, jo viņi nēsā vienkāršu apģērbu. Skolēniem no trūcīgām ģimenēm var nebūt iespēja doties skolas ekskursijās vai piedalīties maksas nodarbībās ārpus skolas.

“Problēmas, kas saistītas ar strauju veselības stāvokļa pasliktināšanos vai ar neārstētām saslimšanām, var būt viens no iemesliem, kas padziļina sociālās atstumtības stāvokli. Bieži vien veselības problēmas netiek risinātas – cilvēkiem vai nu pietrūkst naudas, vai informācijas, kur un pie kādiem speciālistiem doties.” (*Rajevska,2006*)

Ir noteiktas trīs bērnu sociālās atstumtības iemeslu grupas:

- Tie, kas saistīti ar bērna individuālajām īpašībām (fiziski un / vai psihiski traucējumi; hroniskas somatiskas un / vai garīgas slimības; sociālās uzvedības pārkāpumi).
- Tie, kas saistīti ar socializācijas procesa traucējumiem (bērna ģimenes struktūra un darbība; skolas ietekme uz bērna individuālajām īpašībām un vajadzībām).
- Tie, kas saistīti ar sabiedrībā pastāvošajiem negatīvajiem procesiem (nabadzība, piespiedu migrācija, nacionālie konflikti utt.). (*Ivanauskeine, 2012*)

Apskatot iemeslu, kas saistīts ar bērna individuālajām īpašībām, ir svarīgi atzīmēt, ka problēmas, kas saistītas ar sociālo atstumtību, visbiežāk rodas pusaudžu gados. Pašnovērtējums

pazeminās, īpaši meiteņu vidū, sociālā spiediena dēļ. (Ivanauskeine, 2012) Uzsākot mācības vecākās klasēs, pieaug akadēmiskās prasības, tiek uzdoti sarežģītāki un laikietilpīgāki uzdevumi. Paaugstinās mācību motivācijas nozīme. Līdz ar to daudzi skolu nepabeidz vai pabeidz ar zemiem sasniegumiem. Tiem, kuri nepabeidz skolu, ir liels sociālās atstumtības risks turpmākajā dzīvē, jo nebūs iespējam iegūt labi apmaksātu darbu, kas novedīs pie sociālās atstumtības nabadzības dēļ. Toties izglītības procesā iegūtās zināšanas, prasmes un kvalifikācija veicina iesaistīšanos sabiedrības dzīvē.

Viens no sociālo atstumtības ietekmējošiem faktoriem ir diskriminācija un to piedzīvo daudzas migrantu ģimenes. Visā pasaulē migrantu bērnu dzīves stāvoklis pēdējās desmitgades laikā ir kļuvis par aktuālu problēmu. Saskaņā ar UNICEF (2016) datiem 2015. gadā starptautisko migrantu bērnu skaits pārsniedza 31 miljonu. Vēl svarīgāk ir tas, ka lielākā daļa šo bērnu dzīvo ekonomiski nepietiekami attīstītās teritorijās. Vecāki meklē darba iespējas attīstītajos reģionos, līdz ar ko šie bērni saskaras ar daudziem stresa faktoriem, kas saistīti ar pārvākšanos uz citu valsti vai pilsētu. Pēdējo gadu pētījumi liecina, ka migrācijas pieredze ir negatīvi saistīta ar migrantu bērnu psiholoģisko labsajūtu. (Zhang, 2020)

Tomēr lielākā daļa pētījumi koncentrējas uz starptautisko migrāciju un iekšējā migrācija sāka pētīt tikai nesen.

Migrantu bērni cieš no ilgstošas sociālās atstumtības, visbiežāk diskriminācijas dēļ. Viņi nevar pilnībā iesaistīties sociālajā dzīvē, un viņiem ir ierobežota piekļuve iespējam un resursiem. Šajā ziņā viņiem bieži ir paaugstināts psiholoģisko un uzvedības problēmu risks, piemēram, zema mācību motivācija un augsts trauksmes un depresijas līmenis.

Skolai ir galvenā loma bērnu sociāli emocionālās attīstības veicināšanā. (Zhang, 2020) Skola ne tikai nodrošina akadēmisko apmācību, bet ir arī vieta, kur vienaudži nodibina savstarpējās attiecības. Kas ir ļoti svarīgi, jo tas var noteikt to vai pusaudzis tiks atstumts. Ir parādīts, ka skolēnu iesaistīšanās skolas sociālajā dzīvē ir būtiska viņu labsajūtai un akadēmiskajiem rezultātiem. (Pietarinen, 2014)

Emocionālā labsajūta un piederības sajūta skolā ir svarīga, jo tā ietekmē skolēnu iesaistīšanos mācību procesā. Skolēni, kuriem ir pozitīva attieksme pret skolu, spēj paši tikt galā, piemēram, ar depresijas simptomiem kā arī šie skolēni nepievēršas nelikumīgām darbībām. (Blum, 2002) Tie, skolēni kuri ir emocionāli atrauti no skolas, visbiežāk iegūst zemus sasniegumus mācībās un izrāda deviantu uzvedību.

Jaunpienācēju migrantu bērniem emocionālā iesaistīšanās ir vēl būtiskāka. Viņiem skola nav tikai mācīšanās vieta. Tā ir arī pirmā vieta, kurā viņi apgūst jauno kultūru. Pielāgošanās procesā tas, vai viņiem izveidosies pozitīva attieksme pret skolu, lielā mērā ir atkarīga no izveidotajām draudzībām skolā. (Pietarinen, 2014) No vienas puses, draudzība var palīdzēt

attīstīt pašpārliecinātību, kas ir svarīga pusaudžu attīstības posmā. No otras puses, draudzība var arī piedāvāt emocionālu un sociālu atbalstu. (Zhang, 2020) Draugi var sniegt padomus un mierinājumu, kas palīdz pārvarēt stresu.

Sociālās atstumtības ietekmējošie faktori var būt vērsti arī uz indivīda personību, viņa īpašībām. Piemēram, cilvēki ar intraverto personības tipu, ar zemu pašvērtējumu vai kautrīgi cilvēki var tikt atstumti. Skolēni ar šādām īpašībām parasti ir klusi, negribīgi iesaistās sarunās un grupu darbos. Apkārtējie pie tā pierod un pat necenšas šos skolēnus iesaistīt sarunās vai citās grupu aktivitātēs.

Pastāv redzama saikne starp augstāku pašvērtējumu un pozitīviem rezultātiem, piemēram, panākumiem darbā, labākām sociālajām attiecībām, akadēmiskajiem sasniegumiem un iekļaušanos vienaudžu vidū. Pusaudžus ar adekvātu vai nedaudz paaugstinātu pašvērtējumu, vienaudži uztver pozitīvi un bez grūtībām pieņem savā kolektīvā. (Nguyen, 2019)

Autore izdala šādus skolēnu atstumtības ietekmējošos faktorus:

- Ģimenes apstākļi (maznodrošināta vai trūcīga ģimene, vecāku atkarības, šķirtas ģimenes).
- Skolēna individuālās īpašības (mācību un uzvedības traucējumi, veselības problēmas, zems pašvērtējums).
- Diskriminācija (migranti, rase).

3. SKOLAS ATBALSTA PERSONĀLA DARBĪBA ATSTUMPTĪBAS MAZINĀŠANĀ

Sociālo atstumtību skolā pirmie ievēro klases audzinātāji un skolotāji, bet tālāk šo problēmu risina, sociālais pedagogs kopā ar atbalsta personālu. Sociālā pedagoga uzdevums ir palīdzēt skolēniem iegūt maksimāli labus sasniegumus mācībās (novērst šķēršļus, kas traucē mācībās – nesaskaņas starp skolēniem u.tml.) un palīdzēt skolēnam attīstīt sevi par sabiedrībā dzīvotspējīgu cilvēku.

Atbalsta personāls jeb atbalsta komanda ir profesionāļu grupa, kas veic pedagoģiskās, psiholoģiskās un sociālās palīdzības koordinēšanu un nodrošināšanu skolēniem, komandas darbā iesaistot arī skolēnu vecākus, pedagogus, skolas darbiniekus. (*Ločmele, 2016*) Atbalsta komandā ietilpst:

- sociālais pedagogs,
- psihologs,
- medicīnas darbinieks,
- logopēds,
- skolas administratīvais pārstāvis,
- pašvaldības sociālais darbinieks,
- klases audzinātājs,
- policijas pārstāvis.

Atkarībā no situācijas tiek iesaistīti nepieciešamie profesionāļi, kuri strādā ar skolēnu, sniedz atbalstu vecākiem. Katrs, savas kompetences ietvaros, meklē problēmas cēloņus un atrod atbilstošus risinājumus.

Klases audzinātāji un priekšmetu skolotāji ir tie kuri skolēnus redz katru dienu gan stundās, gan starpbrīžos, tāpēc nereti tieši skolotāji ir tie, kas pirmie pamana pazīmes, kas liecina par kādu problēmu. Tā kā skolotājiem nav daudz laika, lai strādātu ar skolēnu un, ja nepieciešams, ar viņa vecākiem kā arī ne vienmēr skolotāji ir sagatavoti šādam darbam, tāpēc tiek iesaistīts sociālais pedagogs un atbalsta komanda.

Skolas administrācijas pārstāvis seko līdz neattaisnoto stundu kavējumu skaitam, nepietiekamām sekmēm. Šie faktori var liecināt par to, ka skolēns ir sociāli atstumts vai saskaras ar kādām problēmām.

Lai sociālais pedagogs varētu palīdzēt skolēniem, jāiedziļinās katrā gadījumā. Jāizprot kā skolēns jūtas klases kolektīvā, skolā un ģimenē. Tātad vispirms sociālais pedagogs veic gadījuma analīzi. To visbiežāk sāk ar novērošanas metodi. To izmantojot var noteikt vai skolēns ir sociāli atstumts. Novērošana ir informācijas iegūšanas metode, kurā informāciju par pētāmo

objektu iegūst, nepastarpināti uztverot un reģistrējot faktus, kas iespaido pētāmo objektu un ir nozīmīgi pētījuma mērķim. (Plaude, 2003)

Sociāli atstumts pusaudzis neuzskata, ka var atrast savu vietu klases un skolas kolektīvā. (Ločmele, 2016) Līdz ar to pasliktinās pašvērtējums. Lai uzlabotu šo situāciju sociālais pedagogs var izmantot individuālā darba un grupu darba metodes, kurās tiek apgūtas sociālās prasmes (problēmu risināšana, stresa un trauksmes pārvarēšana, atbildības uzņemšanās, attiecību veidošana, kritiskā domāšana, efektīva komunikācija, prasme tiekties uz mērķi). (Ločmele, 2016) Apgūstot sociālās prasmes, pusaudzis klasē un ārpus tās jūtas ērtāk, un ir pārliecinātāks par sevi.

Skolas pamatprincipi darbā ar bērniem, kuriem ir sociālās atstumtības risks, ietver atbildības uzņemšanos un aktīvus centienus to nepieļaut. Skolas veiktie pasākumi, strādājot ar skolēniem, kuriem ir sociālās atstumtības risks, var būt šādi:

- identifikācija;
- kontakta nodibināšana ar ģimeni un ģimenes situācijas novērtēšana;
- nepieciešamo atbalsta veidu noteikšana;
- attiecīgu profesionāļu iesaistīšana ir atbalsta process;
- sociālā atbalsta sniegšana;
- izmaiņu novērošana. (Ivanauskeine, 2012)

Saskaroties ar zemu akadēmisko sniegumu, visefektīvākā bērnam ir individuāla psihologa vai sociālā pedagoga konsultēšana. Sociālā darbinieka ģimenes apmeklējumus un sarunas ar vecākiem var veikt gadījumos, kad bērns saskaras ar problēmām ģimenē. Klases audzinātāja vai sociālā pedagoga individuālais darbs ar skolēnu, vadot ārpusstundu nodarbības, ir efektīva stratēģija, strādājot ar skolēniem, kuriem ir risks kļūt sociāli atstumtiem. (Ivanauskeine, 2012)

Ir svarīgi, lai dažādu profesionāļu komanda strādā, ietekmējot bērna sociālo vidi: ģimeni, klasesbiedrus un vienaudžus. (Ivanauskeine, 2012) Sociālais atbalsts skolēniem, kuri pakļauti sociālās atstumtības riskam, jāsniedz iespējami agrīnā stadijā.

Lai mazinātu atstumtību, nepieciešams izstrādāt un realizēt programmas gan klasei, gan skolai kopumā, kas vērstas uz atstumtības problēmas mazināšanu. Sociālais pedagogs noskaidro atstumtības veidošanās galvenos cēloņus, atstumto pusaudžu raksturojumu, klases attieksmi un rīcību pret atstumtajiem. Tad kopā ar atbalsta personālu izstrādā rīcības plānu, kurā ietilpst pasākumu kopums darbam ar klasi un individuāliem skolēniem. Tā rezultātā uzlabojas klases psiholoģiskais klimats un veidojas normām atbilstoša, saliedēta un uz sadarbību vērsta klase.

Sociāli atstumts pusaudzis jūtas nevajadzīgs, nesaprasts, ignorēts, sociāli apdraudēts un kopumā izjūt bezjēdzības sajūtu. Kamēr iekļautie skolēni jūtas pieņemti, pamanīti un novērtēti. (Sondergaard, 2012) Tāpēc jāveic arī preventīvie pasākumi, kas saliedē klases kolektīvu. Var izmantojot dažādas metodes, piemēram, lomu spēles, diskusijas, spēles, rotaļas u.tml.

Lomu spēle ir mācību metode, kurā skolēni uzņemas kādu lomu un rīkojas tipiski reālai situācijai, tādejādi, apgūstot vai nostiprinot nepieciešamās prasmes.

Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīcā lomu spēle skaidrota kā: „mācību metode, kurā skolēni uzņemoties mācību situācijā kādu lomu, rīkojas tipiski reālai situācijai, tādejādi, apgūstot vai nostiprinot nepieciešamās prasmes.” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000: 93).

Lomus spēles var izmantot, lai noskaidrotu kā skolēns rīkotos modelētajā situācijā, kāda ir skolēnu izpratne par konkrēto situāciju, kā viņi to uztver. (Engure, 2014) Lomu spēles laikā skolēniem ir iespēja izteikties un paskaidrot savu viedokli, kā arī skolēni mācās ieklausīties viens otrā. Lomus spēles dod iespēju iejusties dažādās situācijās un, ar apkārtējo palīdzību, saprast kā tajā būtu vislabāk uzvesties, kā arī dod iespēju uz situāciju paskatīties no cita skatupunkta.

Apkopojot informāciju, autore secina, ka preventīvais darbs jāuzsāk jau sākumskolas posmā, lai tas būtu visefektīvākais. Regulāri veidojot nodarbības un runājot par draudzību, emocijām, empātiju kā arī izmantojot spēles un citas metodikas, ar mērķi saliedēt klasi, ir ļoti nozīmīgs posms sociālās atstumtības mazināšanā.

Pēc literatūras izpētes tika izveidota anketa, lai noskaidrotu kā skolēni jūtas savā klases kolektīvā. Iegūtie rezultāti tiks apskatīti nākamajā nodaļā.

Secinājumi par teorētisko daļu:

1. Sociālā atstumtība ir daudzdimensionāls jēdziens, kas ietver ekonomiskos, sociālos, politiskos un kultūras aspektus, precīzāk, trūkumus tajos. Visbiežāk sociālo atstumtību raksturo kā procesu, kurā indivīdi un grupas tiek pilnībā vai daļēji izslēgtas no sabiedrības. Kā rezultātā indivīds nejūtas piederīgs un nespēj iekļauties, tas ietekmē viņa dzīvi un labsajūtu negatīvā veidā.
2. Skolā sociālā atstumtība izpaužas, kā apzināta izslēgšana no grupas, baumu izplatīšana, apsūkāšanās un pazemošana / apkaunošana.
Atstumtības problēma skar skolēnu, viņa ģimeni, draugus, klasi un skolu kopumā. Sociālās atstumtības problēmu pavada arī citas problēmas, un nereti tās ir cieši saistītas. Tāpēc nevar strādāt tikai ar atstumtības problēmu kā tādu, jārisina arī citas problēmas, kas atstumtības problēmu pastiprina.

3. Problēmas, kas saistītas ar sociālo atstumtību, visbiežāk rodas pusaudžu gados. Galvenie ietekmējošie faktori ir: nabadzība, mācību un uzvedības traucējumi, veselības problēmas, zems pašvērtējums, diskriminācija.
4. Lai mazinātu atstumtību, nepieciešams realizēt programmas gan klasei, gan skolai kopumā, kas vērstas uz atstumtības problēmas mazināšanu. Tajās ietilpst preventīvais darbs, individuālais darbs ar atstumtajiem skolēniem un klases kolektīvu saliedēšanas pasākumi.

4.PĒTĪJUMS PAR SKOLĒNU ATSTUMTĪBU 5.–7.KLAŠU GRUPĀ UN IEGŪTO REULTĀTU ANALĪZE

Pētījums tika veikts Vidzemes, lauku reģiona X vidusskolā, 2020.gada decembrī. Tika veikta 5. – 7.klašu skolēnu anketēšana, lai noskaidrotu cik daudz skolēni jūtas atstumti un kādi varētu būt iespējamie atstumšanas iemesli. Anketa izveidota, lai noskaidrotu skolēnu pašsajūtu klasē un skolā, noskaidrot cik bieži skolēni jūtas atstumti un nepieņemti (skatīt 1. pielikumu).

Tika veikta arī atkārtota anketēšana attālināto mācību laikā (skatīt 2.pielikumu), lai noskaidrotu kā mainījusies atstumtības problēma, jo skolēni cits citu ikdienā nesatiek.

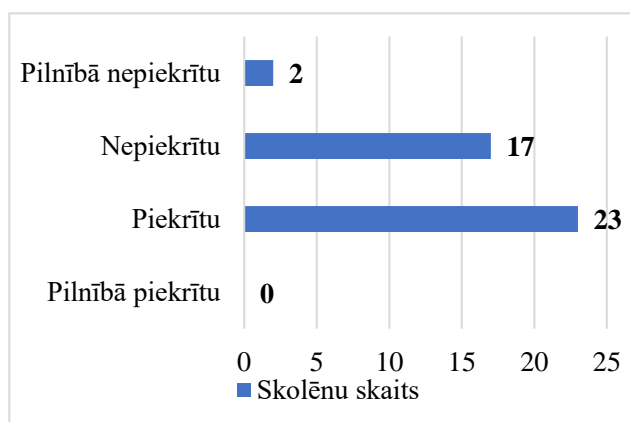
Vispārizglītojošā izglītības iestādē ir trīs 5. – 7. klašu kolektīvi. Šajā klašu grupā 2020./2021. m. g. mācības uzsāka 71 skolēns. Atkārtotās anketēšanas laikā šajās klasēs kopā mācījās 70 skolēni.

Autore izvēlējās veikt anketēšanu, lai noskaidrotu skolēnu viedokli par šo problēmu un uzzinātu cik daudz skolēnu saskaras ar sociālo atstumtību savā ikdienas dzīvē, kā arī noskaidrotu problēmas aktualitāti konkrētajā skolā.

Pētījumam izvēlēta 5. – 7. klašu grupa, jo šajā vecumposmā skolēniem ir svarīgs vienaudžu novērtējums. Šis ir arī pārejas posms, īpaši 5. klasē jāpierod pie jauniem klasesbiedriem, priekšmetu skolotājiem, kas var rezultēties konfliktos un atsevišķu skolēnu atstumšanā.

4.1.Anketēšanas rezultāti klātienē mācību laikā.

Anketā skolēniem bija jāatbild uz 13 slēgtiem jautājumiem, izvēloties atbilstošo atbilžu variantu. Anketēšanas notika anonīmi un skolēni varēja izvēlēties vai vēlas piedalīties pētījumā. Uz anketas jautājumiem atbildēja 42 skolēni.

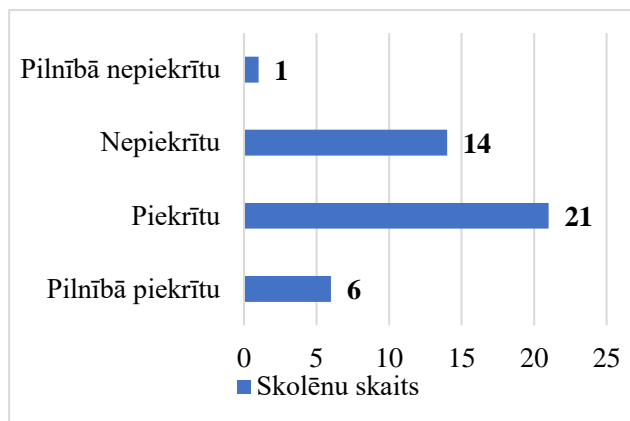

4.1.1.att. Atbilžu skaits “Es ar prieku eju uz skolu”

Anketēšana veikta 2020.gada 7.decembrī, elektroniskā veidā. Anketu aizpildīja 42 skolēni no 5. līdz 7. klasei. Apgalvojumam “Es ar prieku eju uz skolu” piekrita lielākā daļa

respondentu – 23 (55%). 17 (41%) respondenti izvēlējās atbildi “nepiekrītu”, 2 (4%) izvēlējās atbilžu variantu “pilnībā nepiekrītu”. Neviens no respondentiem neizvēlējās atbilžu variantu “pilnībā piekrītu”.

Lielākā daļa no respondentiem skolu apmeklē ar prieku, tomēr arī to skolēnu skaits kuri ar prieku neapmeklē skolu ir augsts.

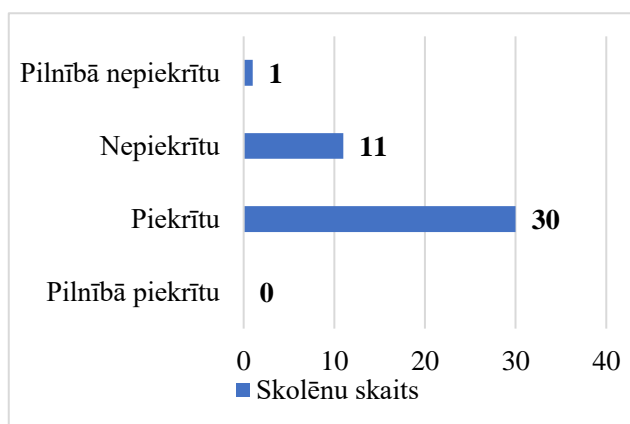

4.1.2.att. Atbilžu skaits “Man klasē ir daudz draugu”

Apgalvojumam “Man klasē ir daudz draugu” piekrīt vai pilnībā piekrīt lielākā daļa respondentu – 27 (64%). Šim apgalvojumam nepiekrīt vai pilnībā nepiekrīt 15 (36%) respondentu.

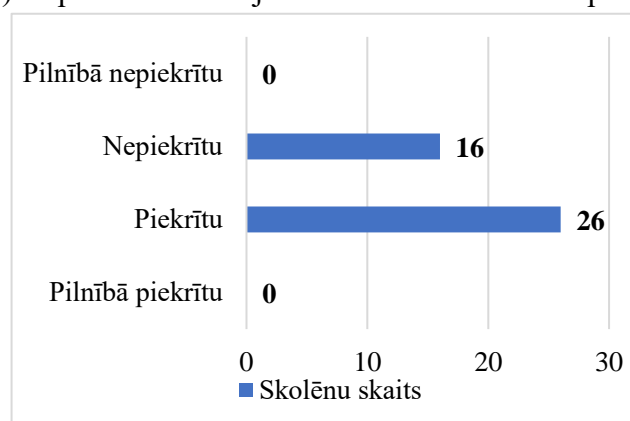
Aplūkojot abus iepriekšējos jautājumus, var secināt, ka skolēni ar prieku neapmeklē skolu mācību vai kādu citu iemeslu dēļ, nevis tāpēc, ka viņiem nebūtu draugu. 5. un 6. klasē, visi respondenti, kas nepiekrīta vai pilnībā nepiekrīta apgalvojumam, ka uz skolu dodas ar prieku, nākamajam apgalvojumam – “Man klasē ir daudz draugu” piekrīta vai pilnībā piekrīta. Tas norāda uz to, ka skolēni nelabprāt apmeklē skolu, kādu citu iemeslu dēļ, kas nav saistīti ar draugu trūkumu.

Lielākā daļa no 7.klases respondentiem, kuri nepiekrīta vai daļēji nepiekrīta apgalvojumam – “Es ar prieku eju uz skolu”, nepiekrīta vai pilnībā nepiekrīta arī apgalvojumam – “Man klasē ir daudz draugu”. Var secināt, ka draugu trūkums klasē ir saistīts ar nevēlēšanos doties uz skolu.

4.1.3.att. Atbilžu skaits “Es labi sadzīvoju ar saviem klasesbiedriem”

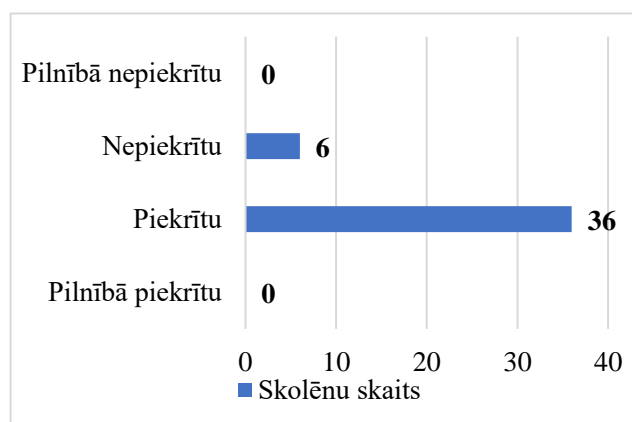
Lielākā daļa jeb 30 (71%) respondenti piekrīt apgalvojumam – “Es labi sadzīvoju ar saviem klasesbiedriem”. Viens (3%) respondents pilnībā nepiekrīt šim apgalvojumam un 11 (26%) respondenti izvēlējušies atbilžu variantu “nepiekrītu”.

4.1.4.att. Atbilžu skaits “Es labi sadzīvoju ar pārējiem skolasbiedriem”

26 (62%) respondenti piekrīt apgalvojumam – “Es labi sadzīvoju ar pārējiem skolasbiedriem”. 16 (38%) respondenti nepiekrīt šim apgalvojumam. Neviena nav izvēlējusies atbilžu variantus “pilnībā piekrītu” un “pilnībā nepiekrītu”.

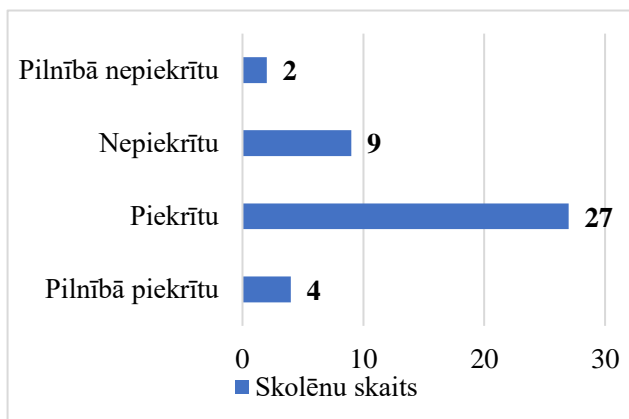
No iepriekšējiem diviem jautājumiem var secināt, ka skolēni labāk sadzīvo ar saviem klasesbiedriem.

4.1.5.att. Atbilžu skaits “Es esmu draudzīgs/-a”

Lielākā daļa jeb 36 (86%) respondenti sevi uzskata par draudzīgiem. Apgalvojumam – “Es esmu draudzīgs/-a” nepiekrīt 6 (14%) respondenti.

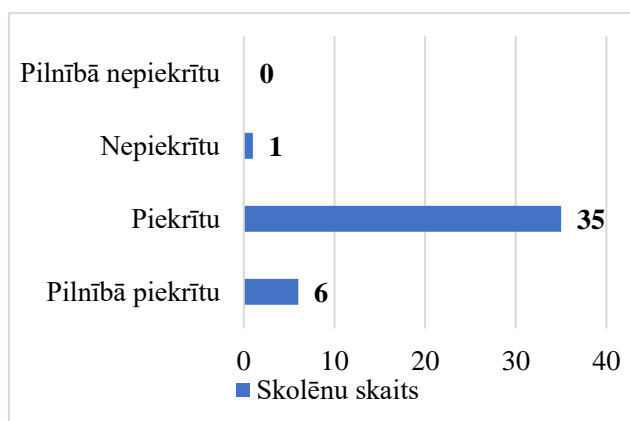
Šis jautājums parāda skolēnu attieksmi pret apkārtējiem – vai viņš pats izvēlas būt vienatnē, nemeklē draugus un tāpēc ir atstumts, vai arī viņš pats uzskata, ka ir draudzīgs, bet apkārtējie viņu nepieņem.

4.1.6.att. Atbilžu skaits “Citi ir draudzīgi pret mani”

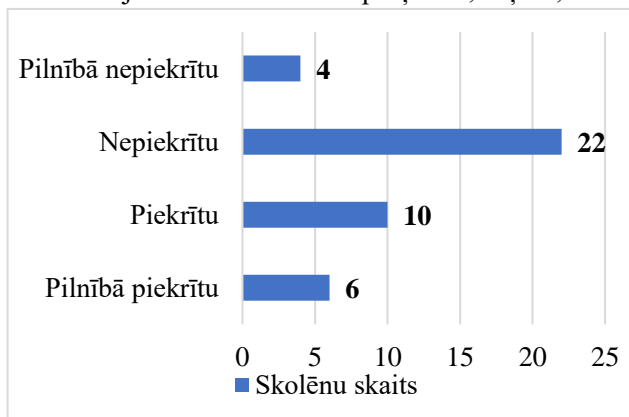
Apgalvojumam “Citi ir draudzīgi pret mani” piekrīt vai pilnībā piekrīt lielākā daļa respondentu – 31 (74%). Apgalvojumam nepiekrīt vai pilnībā nepiekrīt 11 (26%) respondenti.

Var secināt, ka vairākums skolēnu sevi uzskata par draudzīgiem, bet apkārtējos par tādiem neuzskata.

4.1.7.att. Atbilžu skaits “Man ir draugi ārpus klases”

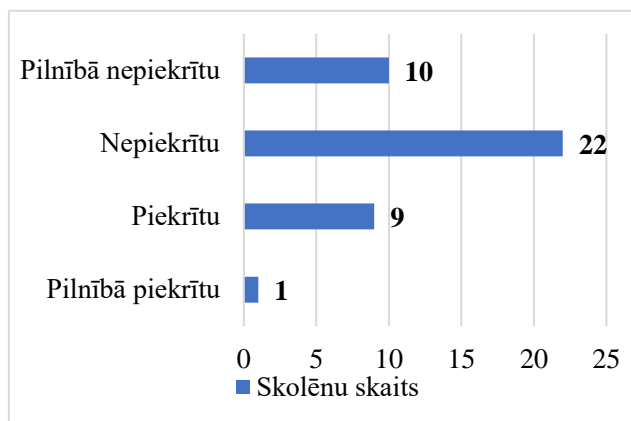
Apgalvojumam “Man ir draugi ārpus klases” piekrīt vai pilnībā piekrīt 41(98%) skolēns, nepiekrīt – 1 (2%). Pēc šiem rezultātiem var secināt, ka gandrīz visiem skolēniem ir draugi ārpus klases. Tātad, ja klasē skolēns jūtas izstumts vai nepieņemts, viņam, vairumā gadījumu, ir draugi uz kuriem paļauties.

4.1.8.att. Atbilžu skaits “Manuprāt, klasesbiedri mani ignorē un aprunā aiz muguras”

Apgalvojumam “Manuprāt, klasesbiedri mani ignorē un aprunā aiz muguras” piekrīt vai pilnībā piekrīt 16 (38%) skolēni. Lielākā daļa jeb 22 (52%) skolēni šim apgalvojumam nepiekrīt bet pilnībā nepiekrīt 4 (10%) skolēni.

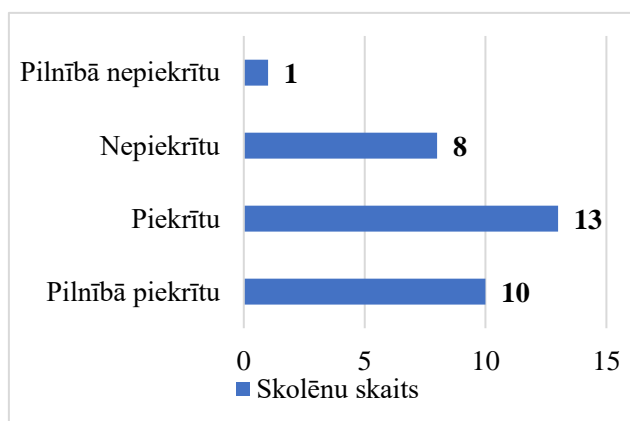
Lielākā daļa neuzskata, ka klasesbiedri viņus aprunā. Tomēr, skolēnu daļa, kas piekrīt šim apgalvojumam ir pietiekami liela, lai to uzskatītu par problēmu, kas jārisina. Ievērojama atšķirība starp zēnu un meiteņu atbildēm nav vērojama.

4.1.9.att. Atbilžu skaits “Klasesbiedri mani apsaukā un pazemo”

Apgalvojumam “Klasesbiedri mani apsaukā un pazemo” pilnībā piekrīt 1 (3%) skolēns, piekrīt 9 (21%) skolēni. Lielākā daļa jeb 22 (52%) skolēni nepiekrīt šim apgalvojumam, bet pilnībā nepiekrīt 10 (24%) skolēni.

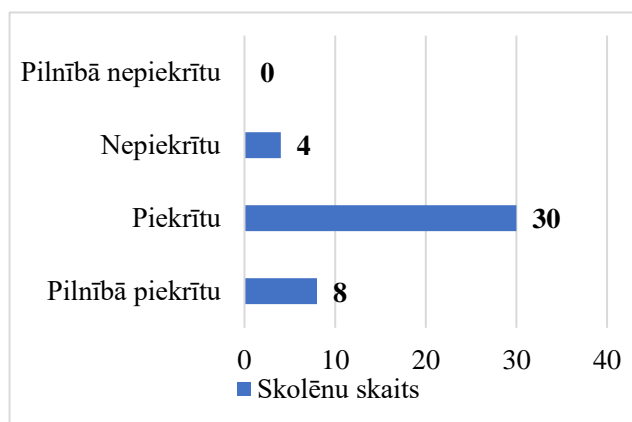
Aplūkojot rezultātus pa klašu grupām, redzams, ka 6.klasē tikai viens skolēns pilnībā piekrīt šim apgalvojumam, kamēr pārējie klasesbiedri izvēlējušies atbilžu variantu “nepiekrītu” vai “pilnībā nepiekrītu”. Tātad šajā klasē ir viens skolēns kurš tiek apsmiets.

4.1.10.att. Atbilžu skaits “Es labprāt pavadu laiku ar klasesbiedriem arī starpbrīžos”

Lielākā daļa jeb 33 (79%) skolēni piekrīt vai pilnībā piekrīt apgalvojumam “Es labprāt pavadu laiku ar klasesbiedriem arī starpbrīžos”. 1 (2%) skolēns izvēlējās atbilžu variantu “pilnībā nepiekrītu”, bet 8 (19%) skolēni nepiekrīt šim apgalvojumam.

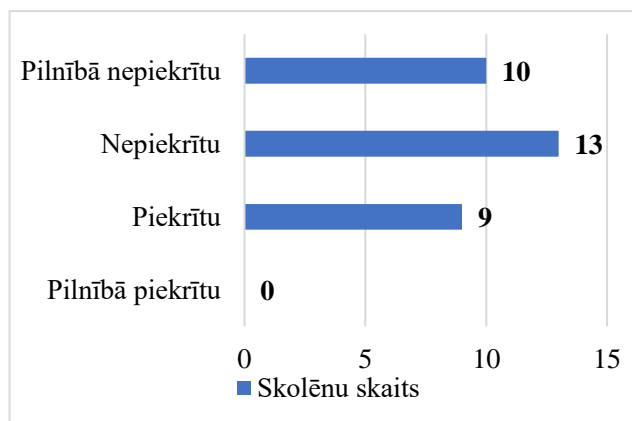
Visi 5. klases skolēni labprāt pavada laiku kopā ar klasesbiedriem arī starpbrīžos. 6. klasē tikai viens skolēns nepiekrīt šim apgalvojumam, bet atlikušie septiņi skolēni, kuri nepiekrīt šim apgalvojumam, mācās 7. klasē.

4.1.11.att. Atbilžu skaits “Man ir cilvēks/i, kam varu uzticēties”

Lielākā daļa jeb 38 (90%) piekrīt vai pilnībā piekrīt apgalvojumam “Man ir cilvēks/i, kam varu uzticēties”. 4 (10%) respondenti nepiekrīt šim apgalvojumam, neviens nav izvēlējis atbilžu variantu “pilnībā nepiekrītu”.

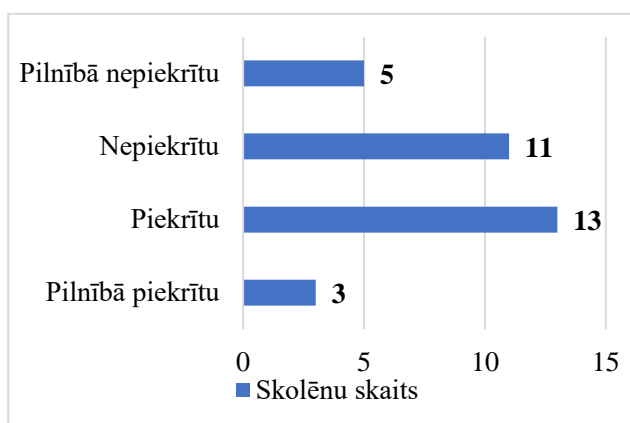
Visiem 5. klases skolēniem ir kāda uzticības persona, jo visi iepriekšminētajam apgalvojumam piekrīt. 6. klasē viens skolēns pilnībā neiekrīt šim apgalvojumam. 7. klasē apgalvojumam nepiekrīt atlikušie 3 skolēni.

4.1.12.att. Atbilžu skaits “Es jūtos vientuļš un atstumts.”

Lielākā daļa respondentu – 33 (79%) nepiekrīt vai pilnībā nepiekrīt apgalvojumam “Es jūtos vientuļš un atstumts”. 9 (21%) respondenti piekrīt šim apgalvojumam. Izpētot rezultātus pa klasēm, redzams, ka 6. klasē vientuļš un atstumts jūtas viens skolēns, 5.klasē trīs skolēni un 7. klasē četri skolēni.

55% no tiem skolēniem, kuri jūtas vientuļi un atstumti, piekrita arī apgalvojumam “Klasesbiedri mani apsaukā un pazemo” (skat. 4.9. att.). Astoņi no deviņiem (88%) skolēniem, kuri ir vientuļi un atstumti, uzskata, ka klasesbiedri viņus ignorē un aprunā aiz muguras (skat. 4.8. att.). No tā var secināt, ka skolēni jūtas atstumti, tad ja klasesbiedri viņus ignorē un aprunā.

4.1.13.att. Atbilžu skaits “Es esmu cilvēks, kam patīk pabūt vienatnē”

Apgalvojumam “Es esmu cilvēks, kam patīk pabūt vienatnē” nepiekrīt vai pilnībā nepiekrīt lielākā daļa jeb 26 (62%) respondenti. Apgalvojumam piekrīt vai pilnībā piekrīt 16 (28%) respondenti.

Lielākā daļa no tiem skolēniem, kuri nejūtas vientuļi un atstumti, nepiekrīt arī apgalvojumam, ka viņiem patīk būt vienatnē. Ir arī skolēni kuri nejūtas vientuļi vai atstumti un labprāt pavada laiku vienatnē.

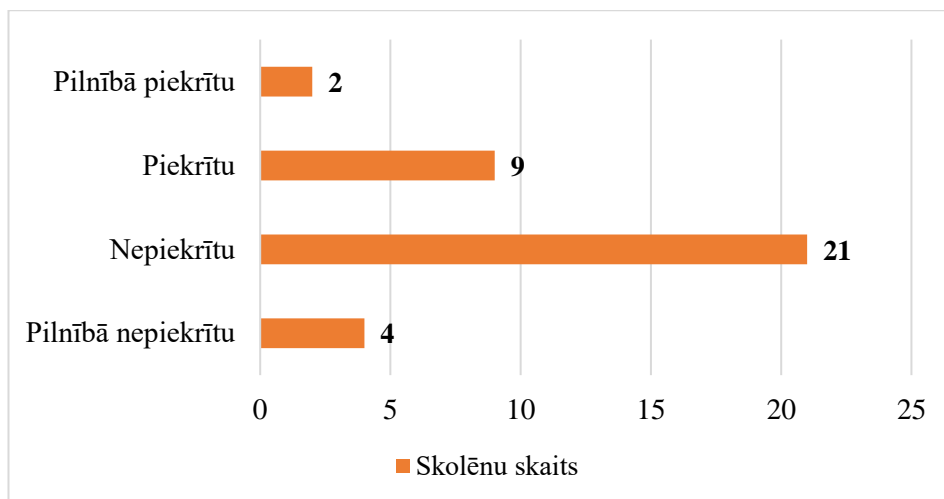
Izvērtējot rezultātus pa klašu grupām kopumā, redzams, ka 5. klases skolēni klases kolektīvā jūtas salīdzinoši labi, jo neizceļas neviens konkrēts skolēns, kurš lielākoties sniegtu negatīvas atbildes, kā arī negatīvas atbildes parādās daudz mazāk kā 6. un 7. klasē.

6.klasē vērojamas vairāk negatīvas atbildes kā 5. klasē, tomēr neizceļas konkrēti skolēni, kuri uz visiem jautājumiem atbildētu negatīvi.

Apkopojot anketas rezultātus, redzams, ka 7. klasē ir visvairāk skolēnu kuri ir apsmieti, jūtas atstumti vai ignorēti. Īpaši izceļas viens 7. klases zēns, kurš uz skolu dodas ar nepatiku, kuram klasē nav draugu, kurš nesadzīvo ne ar klasesbiedriem ne ar skolas biedriem, kuru klasesbiedri ignorē un pazemo, kurš jūtas vientuļš un kuram nav neviena cilvēka, kuram varētu uzticēties.

4.2. Anketēšanas rezultāti attālināto mācību laikā.

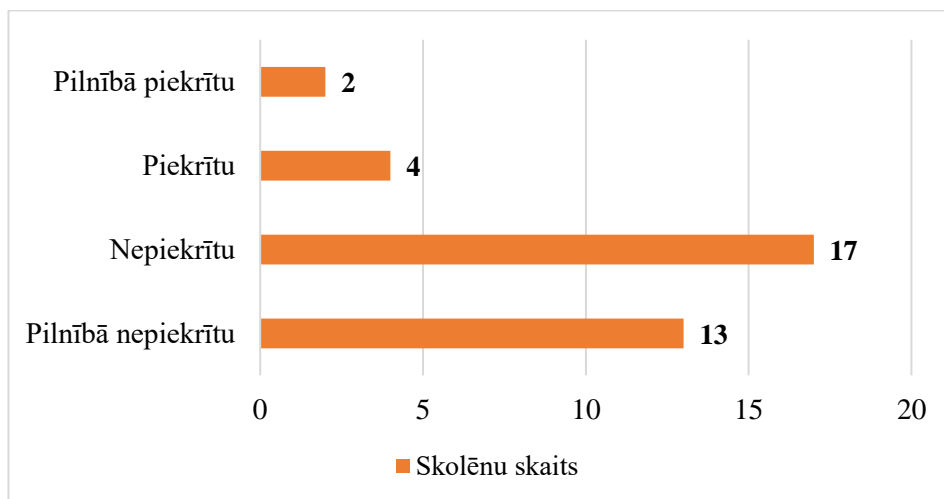
Anketā skolēniem bija jāatbild uz 5 jautājumiem – 3 no tiem bija slēgti, 2 atvērti (skat. 2. pielikumu). Anketēšanas notika anonīmi un skolēni varēja izvēlēties vai vēlas piedalīties pētījumā. Anketēšana notika elektroniski 29.martā. Uz anketas jautājumiem atbildēja 36 skolēni.

4.2.1.att Atbilžu skaits “Man patīk mācīties attālināti, jo nav jāsatiek klasesbiedri”

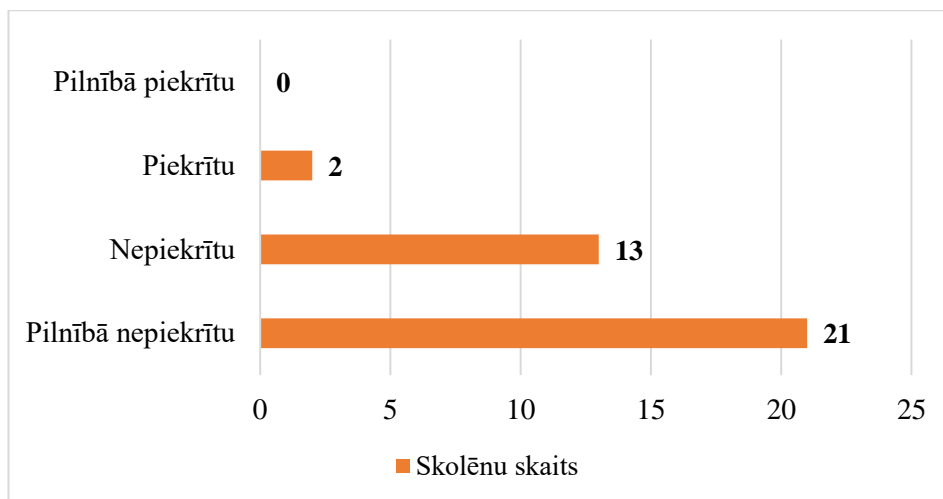
Pirmajam apgalvojumam - “Man patīk mācīties attālināti, jo nav jāsatiek klasesbiedri”, pilnībā nepiekrīt 4 (11%) skolēnu, nepiekrīt 21 (58%) skolēns, piekrīt 9 (25%) skolēni un pilnībā piekrīt 2 (6%) skolēni.

Ja iepriekšējā jautājumā skolēns atbildēja "pilnībā piekrītu" vai "piekrītu". Sekoja atvērtais jautājums: Kāpēc nevēlies satikt klasesbiedrus? Trīs skolēni atbildēja, ka tas ir saistīts ar mācību procesu. Šiem skolēniem ir vieglāk koncentrēties mācībām, ja apkārt nav klasesbiedru. Trīs skolēni no 5. un 7. klases kā arī viens skolēns no 6.klases atbild, ka klasesbiedri viņus apsmej, nīrgājas, apsūkā. Viens skolēns, kurš piekrita apgalvojumam, neierakstīja atbildi.

4.2.2.att. Atbilžu skaits “Es klasē jūtos izstumts/a”

Nākamajam apgalvojumam “Es klasē jūtos izstumts/a” pilnībā nepiekrīt 13 (36%) skolēni, nepiekrīt 17 (42%), piekrīt 4 (11%) un pilnībā piekrīt 2 (6%) skolēni.

4.2.3.att. Atbilžu skaits “Klasesbiedri mani apsaukā un pazemo internetā”

Apgalvojumam “Klasesbiedri mani apsaukā un pazemo internetā (piemēram *Instagram*, *Snapchat*, *Whatsapp* vai citos soc. tīklos)” pilnībā nepiekrīt 21 (58%) skolēns, nepiekrīt – 13 (36%), bet piekrīt 2 (6%) skolēni.

Uz pēdējo jautājumu “Kādā veidā ir mainījušās tavas attiecības ar klasesbiedriem attālināto mācību laikā?” lielākā daļa jeb 18 (50%) skolēni atbild, ka attiecības nav mainījušās. Septiņi (19%) skolēni atbild, ka retāk tiek / kontaktējas ar klasesbiedriem. Trīs (8%) skolēni atbild, ka vairāk kontaktējas izmantojot tiešsaistes iespējas. Divi (5%) skolēni atbild, ka attiecības ar klasesbiedriem ir palikušas draudzīgākas, visi viens otru vairāk atbalsta, uzmundrina. Trīs (8%) skolēni nesniedza atbildi.

Atlikušie skolēni atbild:

- “Nekā, jo es centos nekontaktēties ar maniem klasesbiedriem un to daru vēl joprojām!”
- “Viņi mani nevar pazemot, jo es viņus tik bieži nesatieku.”
- “Viņi mani vairs neapsaukā.”
- “Tā pat ignorēju un neatbildu uz dzēlīgām piezīmēm.”

Izanalizējot iegūtos rezultātus var secināt, ka atstumtības problēma ir aktuāla arī attālināto mācību laikā. Izpētot, katra skolēna atbildes atsevišķi, var secināt, ka 7. klasē atstumti jūtas trīs skolēni, visi apgalvo, ka attiecības ar klasesbiedriem attālināto mācību laikā nav mainījušās.

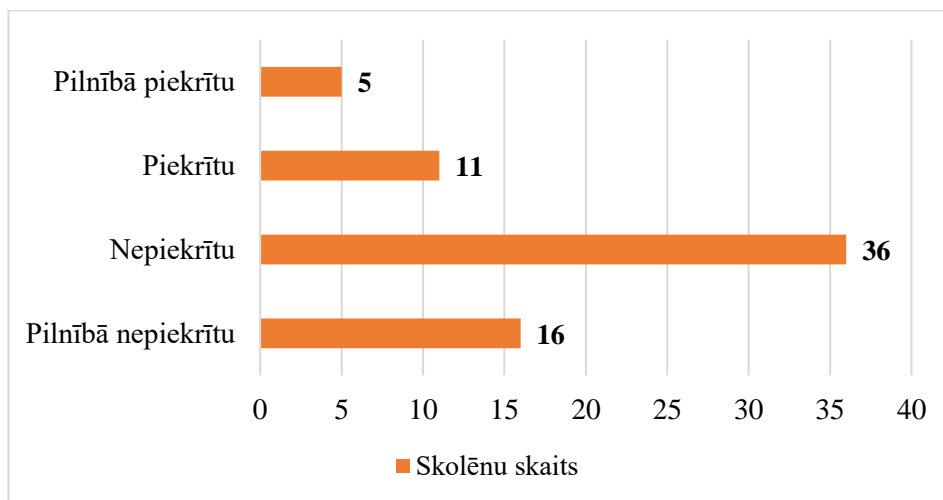
6. klasē neviens skolēns nejūtas atstumts.

5.klasē atstumti jūtas trīs skolēni, viens no viņiem attālināto mācību laikā jūtas labāk, jo klasesbiedri viņu vairs neapsaukā.

4.3. Anketēšanas rezultāti Rīgas X vidusskolā

Tika veikta arī Rīgas X vidusskolas 5. – 7. klašu skolēnu anketēšana, lai būtu iespējams salīdzināt iegūtos rezultātus.

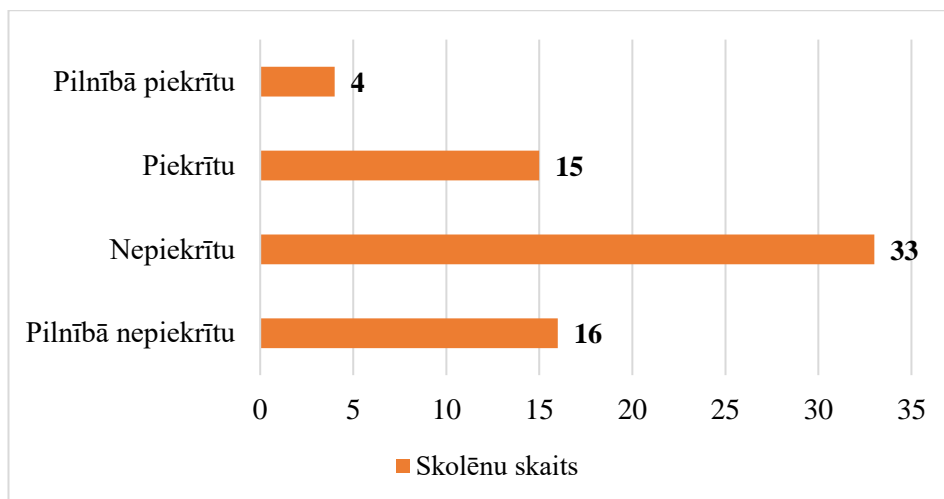
Anketā skolēniem bija jāatbild uz 5 jautājumiem – 3 no tiem bija slēgti, 2 atvērti (skat. 2.pielikumu). Anketēšanas notika anonīmi un skolēni varēja izvēlēties vai vēlas piedalīties pētījumā. Anketēšana notika elektroniski 12.aprīlī. Uz anketas jautājumiem atbildēja 68 skolēni.

4.3.1.att Atbilžu skaits “Man patīk mācīties attālināti, jo nav jāsatiek klasesbiedri”

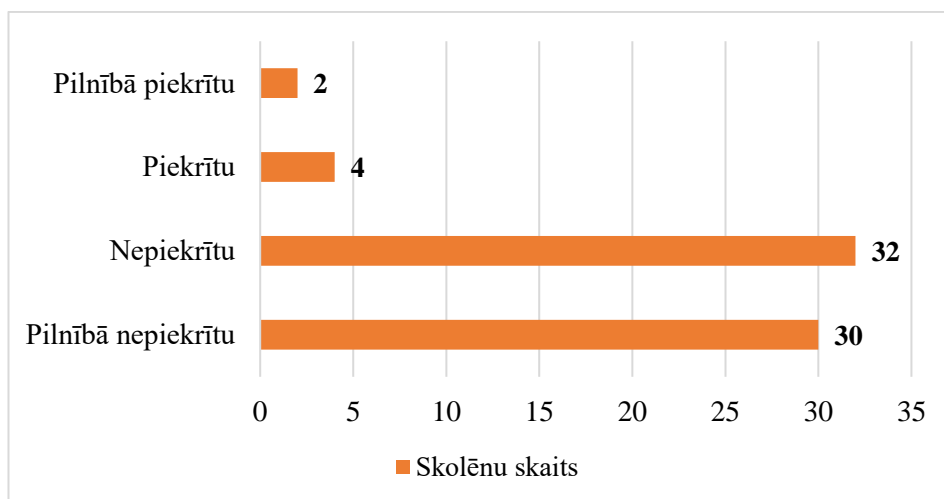
Pirmajam apgalvojumam – “Man patīk mācīties attālināti, jo nav jāsatiek klasesbiedri”, pilnībā nepiekrīt 16 (24%) skolēni, nepiekrīt 36 (53%) skolēns, piekrīt 11 (16%) skolēni un pilnībā piekrīt 5 (7%) skolēni.

Ja iepriekšējā jautājumā skolēns atbildēja “pilnībā piekrītu” vai “piekrītu”. Sekoja atvērtais jautājums: Kāpēc nevēlies satikt klasesbiedrus? Četri skolēni atbildēja, ka viņiem klasē nav draugu, vēl četri, ka skolā ir pārāk daudz cilvēku un tas rada stresu. Trīs skolēni nevēlas iet uz skolu klātienē, jo klasesbiedri viņus apsūkā. Divi skolēni labprāt mācās attālināti, jo ir vieglāk koncentrēties mācībām, neviens viņus netraucē. Atlikušie trīs skolēni nesniedza atbildi.

4.3.2.att. Atbilžu skaits “Es klasē jūtos atstumts/a”

Nākamajam apgalvojumam “Es klasē jūtos izstumts/a” pilnībā nepiekrīt 16 (23%) skolēni, nepiekrīt 33 (49%), piekrīt 15 (22%) un pilnībā piekrīt 4 (6%) skolēni.

4.3.3.att. Atbilžu skaits “Klasesbiedri mani apsūk un pazemo internetā”

Apgalvojumam “Klasesbiedri mani apsūk un pazemo internetā (piemēram *Instagram*, *Snapchat*, *Whatsapp* vai citos soc. tīklos)” pilnībā nepiekrīt 30 (44%) skolēns, nepiekrīt – 32 (47%), piekrīt 4 (6%) skolēni un “pilnībā piekrīt” 2 (3%) skolēni.

Uz pēdējo jautājumu “Kādā veidā ir mainījušās tavas attiecības ar klasesbiedriem attālināto mācību laikā?” lielākā daļa jeb 36 (53%) skolēni sniedza atbildi – attiecības nav mainījušās. 15 (22%) skolēni retāk vai nemaz nesazinās ar saviem klasesbiedriem. Pieci (7%) skolēni atbildēja, ka vairāk ar klasesbiedriem sazinās izmantojot video zvanu vai čatu. Divi (3%) skolēni ir kļuvuši vēl kautrīgāki, ir grūtāk uzsākt sarunu ar klasesbiedriem. Seši (9%) skolēni atbild, ka nezina vai attiecības ar klasesbiedriem ir mainījušās vai nesniedz atbildi.

Salīdzinot atbildes starp X vidusskolu (A) un Rīgas X vidusskolu (B), veikti šādi secinājumi:

- A vidusskolā 31% skolēnu labāk izvēlas mācīties attālināti, jo nav jāsatiek klasesbiedri, kas ir par 8% vairāk kā B vidusskolā.
- Gan A, gan B vidusskolā atbildes uz jautājumu “Kādā veidā ir mainījušās tavas attiecības ar klasesbiedriem attālināto mācību laikā?” lielākoties ir vienādas, nav saskatāmas izteiktas atšķirības.
- A vidusskolā 17% skolēnu jūtas atstumti, bet B vidusskolā 28%. Latvijā vidēji atstumti jūtas 18% skolēnu, šis rādītājs noskaidrots Ekonomiskās attīstības un sadarbības organizācijas (OECD) veidotajā starptautiskajā pētījumā (2018) “The Programme for International Student Assessment” (PISA). Tātad A vidusskolā šis rādītājs ir par 1% zemāks kā vidējais Latvijā, bet B vidusskolā par 10% augstāks kā vidējais Latvijā.

5.SOCIĀLPEDAGOĢISKĀS DARBĪBAS PROGRAMMA SOCIĀLĀS ATSTUMTĪBAS MAZINĀŠANAI 5. -7. KLASĒS, TĀS APROBĀCIJA UN IEGŪTO REZULTĀTU ANALĪZE.

Pamatojoties uz iepriekšējām nodaļām un veiktā pētījuma iegūtajiem secinājumiem, diplomdarba ietvaros tika izstrādāta sociālpedagoģiskās darbības programma sociālās atstumtības mazināšanai 5. -7. klašu grupā vispārizglītojošā mācību iestādē.

Programmas mērķis: Veikt sociālpedagoģisko darbību vispārizglītojošā mācību iestādē sociālās atstumtības mazināšanai.

Programma sastāv no 5 daļām, kuras ietver sadarbību ar skolas skolotājiem un atbalsta personālu, darbu ar klašu kolektīviem, individuālu darbu ar skolēniem, un sociālpedagoģiskās programmas efektivitātes izvērtējamu.

5.1.Sociālpedagoģiskās darbības programma sociālās atstumtības mazināšanai 5. -7. klasēs.

N.p.k.	Darbības virziens	Uzdevumi	Laika periods	Darbības metodes	Darbības izpildītājs	Plānotais rezultāts	Iespējamie riski
1.	Riska grupas skolēnu noteikšana	1.1.Noskaidrot, kuri skolēni ir sociāli atstumti un kurās klasēs šī ir visaktuālākā problēma.	Marts, Aprīlis	1.1.Skolēnu anketēšana. 1.2.Klašu audzinātāju intervēšana. 1.3.Pārrunas ar sociālo pedagogu.	Darba autore	Ir identificēti sociāli atstumtie skolēni.	Skolēni nevēlas piedalīties anketēšanā.
2.	Sadarbība ar atbalsta personālu.	2.1. Izzināt kā atbalsta personāls mazina sociālo atstumtību.	Marts, Aprīlis	Pārrunas	Darba autore	Noskaidrots kādi ir pastāvošie mehānismi sociālās atstumšanas mazināšanā.	
3.	Darbs ar dokumentiem	Sekot līdz skolēnu kavējumiem un sekmēm.	Marts, Aprīlis	Darbs ar informāciju E-klasē.	Darba autore	Iegūta informācija par sociāli atstumto skolēnu kavējumiem un sekmēm vai tās uzlabojas.	

4.	Darbs ar skolēniem	3.1. Nodarbības klašu kolektīvu saliedēšanai.	Aprīlis	Diskusija, metodika “Mans klases kolektīvs” metodika “Dāvana” (skat. 6. un 7. pielikumu).	Darba autore	Skolēns izprot savu lomu klasē, uzlabo savas sociālās un saskarsmes prasmes ar apkārtējiem.	Skolēni nav ieinteresēti, nevēlas sadarboties.
		3.2. Individuālās darbs ar sociāli atstumtajiem skolēniem.	Aprīlis, Maijs	Pārrunas, lomu spēles, darba lapas pašvērtējuma celšanai (skat. 8. un 9. pielikumu).	Darba autore	Skolēni jūtas saliedētāki, ir radusies labāka izpratne par klasesbiedriem. Skolēni labāk izprot otra vajadzības un jūtas.	Skolēni nav ieinteresēti, nevēlas piedalīties diskusijās un grupu darbā.
5.	Programmas efektivitātes izvērtēšana.	Izvērtēt sociālpedagoģiskās programmas īstenošanas gaitu.	Maijs	Ekspertu atzinumu metode, pārrunas.	Darba autore, sociālais pedagogs, skolēni.	Iegūts vērtējums īstenotajai sociālpedagoģiskajai programmai, novērtēta tās efektivitāte.	

5.2. Situācijas izvērtēšana

Dokumentu analīze

Regulāri tika apskatīta informācija par skolēniem e-klases vidē. Darba autore apskatīja 5.–7. klašu skolēnu stundu apmeklējumu, pozitīvās un negatīvās piezīmes, vērtējumus. Tika izpētītas arī skolēnu lietas, kuras atrodas pie skolas sociālā pedagoga. Tajās pieejama informācija par skolēnu – paskaidrojumi, notikumu apraksti, konsultāciju lapas, sekmju izraksti, u.c. Izpētot personu lietas, tika noskaidrots, kāda ir skolēna uzvedība šobrīd un kāda tā bijusi pirms tam.

Apkopojot iegūto informāciju, autore secina, ka atstumtajiem skolēniem ir zemi vērtējumi, daudz kavējumu, uzvedības problēmas, vairāki paskaidrojumi. Ir arī tādi sociāli atstumti skolēni, kuriem ir maz kavējumu, vidējas atzīmes un nav uzvedības problēmu.

Anketēšanā iegūtie rezultāti

Uzsākot sociālpedagoģisko programmu, tika veikta skolēnu anketēšana. Tika izmantota anketēšanas metode, lai noskaidrotu skolēnu attieksmi pret savu klases kolektīvu un noskaidrotu, cik daudz skolēni jūtas atstumti.

Izanalizējot iegūtos rezultātus, var secināt, ka atstumtības problēma ir aktuāla arī attālināto mācību laikā un nav daudz mainījies.

Rezultāti liecina, ka 17% no 5.–7. klašu skolēniem jūtas atstumti.

Novērošana

Sākumā tika veikta tiešsaistes stundu novērošana 5.klasē (šī klase ir sadalīta divās daļās – 5. klase I grupa un 5. klase II grupa). Pirms tiešsaistes stundu sākuma skolēni savā starpā sarunājas, ieslēdz kameras. Šīs 5 – 10 minūtes pirms stundas sākuma novērošanā bija visvērtīgākās, jo varēja novērot skolēnu savstarpējās attiecības. Šajā prakses posmā nācās saskarties arī ar dažādām tehniskām problēmām, jo daudziem skolotājiem pietrūka zināšanu darbā ar e-klases video zvanu, kā arī bieži skolēniem tika uzdoti patstāvīgie darbi un tiešsaistes stunda nenotika. Attālināto mācību laikā bija grūtības ātri sazināties ar skolotājiem, jo saziņai tika izmantots e-klases pasts.

Aprīļa sākumā atsākās mācības klātienē, tāpēc novērošanu bija iespējams veikt pilnvērtīgi gan stundu, gan starpbrīžu laikā. Šādi veikt novērošanu ir daudz efektīvāk un iegūtie rezultāti sniedza nozīmīgu pienesumu tālāko secinājumu veikšanā un atstumto skolēnu identificēšanā.

5.3. Sadarbība ar skolotājiem

Uzsākot darbu, bija svarīgi noskaidrot skolotāju viedokli par izveidoto programmu un informēt skolotājus par novērošanas nepieciešamību. Bija jāpaskaidro kāpēc darba autore veic novērošanu un, ka tā nav vērsta pret skolotāju darbu un viņu kritizēšana.

Prakses laikā, sadarbība ar klašu audzinātājiem bija ļoti svarīga, jo viņi savas audzināmās klases skolēnus pazīst vislabāk. Programmā ietilps arī stundu vadīšana, tāpēc ar skolotājiem bija jāvienojas par nodarbību vadīšanu klases stundu laikā. Kā arī ar klašu audzinātājiem tika pārrunāts stundas plānotais saturs, tika noskaidrots vai jau iepriekš skolēni nav veikuši līdzīgus uzdevumus un atbildējuši uz līdzīgiem jautājumiem.

Darba autore veica arī klašu audzinātāju intervēšanu, lai labāk izprastu klasē notiekošo. Arī pēc nodarbības vadīšanas, darba autore skolotājiem sniedza atgriezenisko saiti un konsultējās par dažādiem jautājumiem, kas saistīti ar klases kolektīvu.

5.4. Sadarbība ar sociālo pedagogu

Uzsākot praktisko darbību, bija svarīgi noskaidrot sociālās pedagoģes viedokli par izveidoto programmu un uzklaut viņas ieteikumus. Tā pat bija nepieciešams noskaidrot sociālās pedagoģes pieredzi ar sociāli atstumtiem skolēniem kā arī viņas viedokli par problēmas aktualitāti skolā.

Kā norāda sociālā pedagoģe, pēc sociāli atstumtu skolēnu identificēšanas, jānoskaidro, kāpēc skolēns ir izstumts, vai to ietekmē viņš pats, vai tā ir viņa ģimene, vai tie ir apkārtējie klasesbiedri, kas izvēlējušies viņu nepieņemt. Svarīgi ar klases kolektīvu uzsākt darbu jau pamatskolas klasēs. Šajā vecumā skolēniem jāiemācas, ka viens otru nedrīkst apsmiet vai jebkādā veidā aizskart, jāveic dažādi klases saliedēšanas pasākumi. Ja skolēni to apgūst pamatskolas periodā, pēc tam, pusaudžu vecumā, problēmu klases kolektīvā ir daudz mazāk.

Darba autore intervēja sociālo pedagogi kā arī vairākkārt konsultējās, lai uzzinātu viņas profesionālo pieredzi dažādos jautājumos. Kā arī noskaidrotu skolā pastāvošos mehānismus, sociālās atstumtības mazināšanā un citos aspektos.

Apkopojot iegūto informāciju, kas tika iegūta intervējot sociālo pedagogu un klašu audzinātājus, veicot novērošanu un dokumentu izpēti, darba autore secina, ka:

- 5.klasē ir viena atstumta skolniece, viņai klasē nav draugu, starpbrīžus pavada viena. Šī meitene tiek izstumta, jo viņai ir mācību grūtības, viņa raksta un lasa lēnāk kā pārējie, kontroldarbos neiegūst labākās atzīmēs, tāpēc klasesbiedri nevēlas ar viņu būt vienā grupā un sadarboties stundu laikā. Meitene ir arī aizmāršīga un lēna. Klasesbiedri meiteni ļoti reti izsmej vai aizskar, vairākums viņu ignorē.

- 6.klasē ir atstumti trīs zēni. Viens no viņiem nāk no maznodrošinātas daudz bērnu ģimenes. Viņš ir ļoti runīgs, bieži traucē stundas un starpbrīžos dalās ar dažādiem stāstiem. Tas klasesbiedrus traucē un kaitina, tāpēc pārējie viņu apsūk un nepieņem savā draugu lokā.
Otrs zēns ir ļoti noslēgts un kluss, bieži laiku pavada viens. Ar viņu ir strādājusi skolas sociālā pedagoģe un psiholoģe, kas saistīts ar cita veida problēmām. Zēns daļēji noslēdzas pats.
Trešais skolēns uz stundām ierodas ļoti reti. Ir izveidojies nopietns konflikts starp skolēnu un klasesbiedriem. Skolēns uzskata, ka pārējie viņu nepieņem un apzināti dara viņam pāri. Šajā situācijā aktīvi iesaistās arī skolēna māte, viņa bieži sazinās ar klases audzinātāju kā arī ar sociālo pedagoģi. Skolēns gaida, ka problēmu atrisinās apkārtējie, pats nav gatavs uz sadarbību vai jebkādu darbību kurā būtu jāiesaistās pašam. Šī problēma sākusies jau semestra sākumā un skolas atbalsta personāls kā arī klases audzinātāja ar šo gadījumu strādā vairākus mēnešus.
- 7.klasē atstumtas ir divas meitenes. Abas nāk no daudz bērnu ģimenēm un ir klusas, nepārliecinātas par sevi, izvairās no citiem cilvēkiem. Klasesbiedri meitenes ignorē, reizēm arī apsmej vai apsūk. Abas meitenes ir tuvas draudzenes, bet klasē nejūtas iederīgas. Sarunājas tikai savā starpā, neiesaistās klases aktivitātēs. Starpbrīžus nepavada kopā ar klasesbiedriem.

5.5. Darbs ar skolēniem klases stundas laikā

Darbs ar skolēniem notika abās 5. kases grupās, 6. klasē un 7. klasē. Visās klasēs stundas norise bija vienāda. Visas stundas notika klātienē.

Darba lapa: “Mans klases kolektīvs” (skat. 7. pielikumu)

Mērķis: Veicināt klases saliedēšanos, izpratni par klasesbiedriem.

Norise: Stundas vadītāja pastāsta, ka nodarbība ir vērsta, lai vairāk saprastu savu klases kolektīvu. Ir ļoti svarīgi, ka skolēni ir godīgi un atklāti pret sevi. Tad skolēni aizpilda darba lapu. Vadītāja izvēlas trīs līdz četrus jautājumus, ko pārrunāt kopīgi. Skolēni sniedz savas atbildes un paskaidro, kāpēc sniedz šādu atbildi. Kad visi uzklausīti, kopīgi tiek nolemts, kā vislabāk rīkoties šajā situācijā. Piemēram, ko darīt, ja kāds tiek apsmiets? Jautājumus, kuros minēti konkrēti skolēnu vārdi, kopīgi nepārrunā. Darba lapas tiek savāktas, apkopotas un nodotas klases audzinātājam.

Metodika: “Dāvana”

Mērķis: Spēle ir vērsta uz empātiju, otra jūtu un vajadzību pamanīšanu, atgriezeniskās saites došanu arī par cilvēka uzvedību, personību.

Norise: Katram dalībniekam tiek iedalīta papīra lapa. Lapas augšpusē katrs salasāmi uzraksta savu vārdu. Katram jāizdomā, kādu dāvanu viņš gribētu uzdāvināt katram klasesbiedram. Vienojas, ka dāvina nemateriālas lietas, ja tomēr vēlas dāvināt materiālas lietas, jāpaskaidro kāpēc to dāvina.

Vispirms, katrs lapas apakšā uzraksta ko dāvina sev, lapas malu noloka tā, lai nebūtu redzams uzrakstītais. Tad visi minās ar lapām pa apli. Katrs kaut ko “uzdāvina” tam klasesbiedram kura lapa ir pie viņa. Piemēram, Kālis raksta: “Es gribu uzdāvināt Ilonai vairāk drosmes” (nav jāpaskaidro, kāpēc) vai arī “Es gribētu Ilonai uzdāvināt lielu māju, lai viņai būtu kur atpūsties”. Lapu atkal noloka un padod pa apli. Kad aplis iziets, katrs var atlocīt savu lapu un “saņemt dāvanas”.

Kad visi izlasījuši, skolotājs lūdz pacelt rokas tiem kuriem:

- Patika saņemtās dāvanas;
- nepatika kaut viena saņemtā dāvana;
- saņemtās dāvanas lika aizdomāties;
- saņemtās dāvanas pārsteidza.

5.6. Individuālais darbs ar skolēniem

Individuālā darba programma

N.p.k.	Mērķis	Metode	Atbildīgais	Plānotais rezultāts	Iespējamie riski
1.	Noskaidrot kāpēc skolēns ir atstumts. Veikt padziļinātu izpēti.	<ul style="list-style-type: none"> Pārrunas Novērošana 	Darba autore	Ir noskaidrots kuri skolēni ir atstumti un kāpēc.	Skolotāji nevēlas sadarboties un sniegt informāciju par skolēniem.
2.	Veikt individuāls pārrunas ar skolēniem par viņu sajūtām atrodoties klases kolektīvā. Pārrunāt arī problēmu jautājumus (piem., par klases darba traucēšanu, sekmēm, pašvērtējumu).	<ul style="list-style-type: none"> Pārrunās Darba lapa (skat. 8. un 9. pielikumu) 	Darba autore	Skolēnam rodas izpratne par to kā jāuzvedas klasē, skolēna pašvērtējums ir uzlabojies.	Neizdodas atrast kontaktu ar skolēnu. Skolēns neierodas uz konsultācijām.
3.	Veikt atkārtotu skolēna izpēti, lai noskaidrotu vai redzami uzlabojumi.	<ul style="list-style-type: none"> Pārrunas ar skolēnu, klašu audzinātājiem. 	Darba autore	Ir noskaidrots vai skolēnu uzvedība ir mainījusies.	Skolotāji nevēlas sadarboties un sniegt informāciju par skolēniem.

Tika izvēlēti trīs skolēni ar kuriem strādāt individuāli. Netika strādāts ar visiem identificētajiem skolēniem, jo daļā gadījumu skolēniem ir dziļākas problēmas ar kurām jau ilgstoši strādā skolas sociālā pedagoģe un psiholoģe. Darbā ir iesaistīti arī skolēna vecāki. Tā kā šīs problēmas ir ilgstošas un ir iesaistīti pietiekami daudz cilvēku, tika nolemts, ka darba autore tajās neiesaistīsies.

Ar 5. klases skolnieci, kurai lielākās grūtības sagādā mācības jau tiek strādāts, lai mācību problēmas samazinātu. Darba autore individuāli strādāja ar vienu 6. klases skolēnu un divām 7. klases skolniecēm.

Skolēns A

Situācijas apraksts: Zēns nāk no maznodrošinātas daudz bērnu ģimenes. Viņš ir ļoti runīgs, bieži traucē stundas un starpbrīžos dalās ar dažādiem stāstiem. Tas klasesbiedrus traucē un kaitina, tāpēc pārējie viņu apsūk un nepieņem savā draugu lokā.

Individuālo nodarbību laikā ar skolēnu tika veiktas pārrunas, jo skolēnam patīk runāt un, kā viņš pats norāda, labprātāk atbild mutiski nevis rakstiski. Konsultāciju laikā tika runāts par to kā nepārtraukt citus, ka jāklausa otra teiktais līdz galam un tikai tad jāsniedz savs komentārs. Tika runāts arī par stundu traucēšanu, liekot skolēnam iejusties skolotāja un pārējo skolēnu lomā, lai izprastu kāpēc viņa stāsti un komentāri tiek uzskatīti par traucēkļiem stundu laikā.

Skolēns ieradās uz konsultācijām un bija atvērts sadarbībai.

Rezultāts: Skolēns retāk pārtrauc stundas norisi, ir saņēmis pozitīvu ierakstu e-klases sistēmā. Pēc atkārtotas novērošanas secināts, ka skolēns starpbrīžos jautā arī klasesbiedru viedokli un cenšas veidot dialogu, nevis runā tikai par sevi un savām interesēm. Programma ir sniegusi redzamu rezultātu, tomēr darbs ar skolēnu būtu jāturpina. Pats skolēns apgalvo, ka viņam ir jāpiedomā pie tā, lai nepārtrauktu stundu un tas nav viegli, tāpēc nevienmēr izdodas.

Skolnieces B un C

Situācijas apraksts: Abas meitenes nāk no daudz bērnu ģimenēm un ir klusas, nepārliecinātas par sevi, izvairās no citiem cilvēkiem. Sarunājas tikai savā starpā. Klasesbiedri meitenes ignorē, dažreiz arī apsmej vai apsūk. Abas meitenes ir tuvas draudzenes, bet klasē nejūtas iedēriģas. Sarunājas tikai savā starpā, neiesaistās klases aktivitātēs. Starpbrīžus nepavada kopā ar klasesbiedriem. Sekmes ir apmierinoģas, ar mācībām problēmu nav, nav arī uzvedības traucējumu.

Konsultējoties ar skolas sociālo pedagoģi, tika nolemts, ka darbā ar meitenēm uzsvars tiks likts uz pašvērtējuma paaugstināģšanu. Tika izmantota pārrunu metode, kā arī tika pildģtas darba lapas (skat. 8. un 9. pielikumu), kas palģdz vairāk sevi izprast un celt pārlģiecģbu par sevi. Viss darba lapās rakģģģtais pģc tam tika pārrunģģts.

Rezultāts: Pēc konsultācijām netika novērotas lielas izmaiņas meiteņu uzvedībā, lai tās tiktu novērotas, nepieciešams darbu turpināt. Redzas izmaiņas varētu parādīties pēc vairākiem mēnešiem. Pašas meitenes un sociālā pedagoģe iesākto darbu uzskata par vērtīgu. Meitenes atdzīst, ka biežāk sanāk par sevi domāt negatīvi, tāpēc izmantotās metodes bija noderīgas, jo varēja atrast un novērtēt savas pozitīvās īpašības.

Kopumā, sociālpedagoģiskās darbības programma sociālās atstumtības mazināšanai 5. - 7. klasēs, ir sniegusi rezultātus. Skolēni zina, kā rīkoties situācijās, ja kāds tiek apsmiets, ignorēts vai citādi aizskarts. Tika izmantotas klases saliedēšanas metodes. Pēc individuālā darba veikšanas, viens no skolēniem uzrādīja redzamu progresu, bet atlikušie skolēni konsultācijas uzskata par noderīgām, lai gan lielas izmaiņas ikdienas dzīvē netika novērotas.

5.7.Sociālpedagoģiskās programmas izvērtēšana

Darba autore izmantoja ekspertu atzinuma metodi, lai noskaidrotu sociālpedagoģiskās programmas efektivitāti. Kā eksperte tika izvēlēta skolas sociālā pedagoģe kā arī 5. un 7. klašu audzinātājas. Ekspertiem tika lūgts apskatīt izveidoto un aprobēto sociālpedagoģisko programmu, tās uzdevumus. Pēc darba apskatīšanas darba autore lūdza ekspertiem atbildēt uz dažiem jautājumiem (skat. 10.pielikumu).

Skolas sociālā pedagoģe uzskata, ka šī programma ir noderīga un aktuāla šajā skolā, ka ar šo problēmu jāstrādā arī tad, ja atstumto skolēnu ir maz. Kopumā programmu vērtē pozitīvi, programma ir labi izveidota un ir izmantojama. Eksperte norāda, ka programmu vajadzētu pilnveidot pagarinot izstrādes laiku, tad būtu vērojamas lielākas izmaiņas, kā arī lielākā laika periodā skolēni vairāk uzticētos darba autorei, tā iegūstot labāku rezultātu.

Klašu audzinātājas programmu vērtē pozitīvi, uzskata ka tā ir nepieciešama šajā izglītības iestādē. Nodarbību laikā izpildītās darba lapas, viena no skolotājām uzskata par noderīgām arī viņas darbā. Viņa norāda arī uz to, ka programmā vajadzētu pievienot vairāk saliedēšanas spēļu un kopumā vairāk strādāt ar klases kolektīviem. Otra skolotāja norāda, ka programmas laiks būtu jāpagarina, jo šajā laika periodā nevar novērot liels izmaiņas skolēnu uzvedībā.

NOBEIGUMS

Diplomdarba "Sociālās atstumtības mazināšanas iespējas 5. – 7. klašu grupā X vidusskolā" mērķis bija izpētīt sociālās atstumtības būtību un tās mazināšanas iespējas, izstrādāt un aprobēt sociālpedagoģiskās darbības programmu.

Diplomdarba ietvaros tika pētīta informācija par sociālo atstumtību, tās vēsturi, ietekmējošiem faktoriem un mazināšanas iespējām. Tika veikta 5. – 7. klašu skolēnu izpēte, izmantojot šādas pētniecības metodes – dokumentu analīze, anketēšana, intervēšana un novērošana, lai identificētu sociāli atstumtos skolēnus. Tika strādāts arī ar klašu kolektīviem un individuāliem skolēniem. Diplomdarba ietvaros tika izstrādāta un aprobēta sociālpedagoģiskās darbības programma un izvērtēta tās efektivitāte.

Izstrādes gaitā iegūtie **secinājumi**:

1. Sociālā atstumtība ir indivīdu vai cilvēku grupu nespēja iekļauties sabiedrībā nabadzības, nepietiekamas izglītības, bezdarba, diskriminācijas vai citu apstākļu dēļ. Tas nozīmē, ka sociāli atstumts cilvēks nespēj piekļūt pakalpojumiem un precēm, nespēj īstenot savas tiesības un izmantot iespējas, jo pastāv šķēršļi, kas to liedz, piemēram, vides nepieejamība, sabiedrības aizspriedumi, emocionālā un fiziskā vardarbība u.c.

Sociālās atstumtības termins radies un guvis popularitāti Francijā. Jēdziens sociālajās zinātnēs ienācis 20. gs. 70. gados. Latvijā terminu sāka izmantot tikai sākot no 2004. gada jeb laika, kad valsts tika uzņemta Eiropas Savienībā.

Sociālā atstumtība var izpausties dažādos veidos. Piemēram, apzināta izslēgšana no grupas, baumu izplatīšana, apsūkāšanās un pazemošana / apkaunošana. Sociālā atstumtība nozīmē vienaudžu grupas savstarpējās saiknes un līdzdalības trūkumu. Sociāli atstumtos bērnos var novērot šādas pazīmes: zema imunitāte, izvairīšanās no konkrētiem cilvēkiem, miega traucējumi, samazināta spēja sevi nomierināt, atkarību veidošanās, zems pašvērtējums, trauksme, depresija, agresija, izolēšanās no apkārtējiem, klaiņošana, mazkustīgums, neuzticēšanās, intereses zudums, pasliktinātas sekmes, koncentrēšanās grūtības.

2. Sociālās atstumtības ietekmējošie faktori, kas liedz indivīdam iekļauties sabiedrībā ir: nabadzība; zems izglītības līmenis; bezdarbs; diskriminācija. Problēmas, kas saistītas ar strauju veselības stāvokļa pasliktināšanos vai ar neārstētām saslimšanām, ir viens no iemesliem, kas padziļina sociālās atstumtības stāvokli. Migrantu bērni cieš no ilgstošas sociālās atstumtības, visbiežāk diskriminācijas dēļ.

Tiek izdalīti šādi skolēnu atstumtības ietekmējošie faktori: Ģimenes apstākļi (maznodrošināta vai trūcīga ģimene, vecāku atkarības, šķirtas ģimenes), skolēna individuālās īpašības (mācību un uzvedības traucējumi, veselības problēmas, zems pašvērtējums), diskriminācija (migranti, rase).

3. Lai mazinātu atstumtību, nepieciešams izstrādāt un realizēt programmas gan klasei, gan skolai kopumā, kas vērstas uz atstumtības problēmas mazināšanu. Jāveic gan individuālais darbs, gan darbs ar klases kolektīvu, tā saliedēšanu. Jāveic arī preventīvie pasākumi, kas saliedē klases kolektīvu, izmantojot dažādas metodes, piemēram, lomu spēles, diskusijas, spēles, rotaļas u.tml. Preventīvais darbs jāveic jau sākumskolas vecumā, tad pārejot pamatskolas vecumā sociāli atstumto skolēnu skaits būs ievērojami mazāks.
4. Apkopojot anketas rezultātus, redzams, ka 7. klasē ir visvairāk skolēnu kuri ir apsmieti, jūtas atstumti vai ignorēti. Īpaši izceļas viens 7. klases zēns, kurš uz skolu dodas ar nepatiku, kuram klasē nav draugu, kurš nesadzīvo ne ar klasesbiedriem ne ar skolas biedriem, kuru klasesbiedri ignorē un pazemo. Izvērtējot rezultātus pa klašu grupām secināts, ka 5. klases skolēni klases kolektīvā jūtas labi, neizceļas neviens konkrēts skolēns, kurš lielākoties sniegtu negatīvas atbildes, kā arī negatīvas atbildes parādās daudz mazāk kā 6. un 7. klasē. 6.klasē vērojamas vairāk negatīvas atbildes kā 5. klasē, tomēr neizceļas konkrēti skolēni, kuri uz visiem jautājumiem atbildētu negatīvi. Sociālās atstumtības problemātika ir novērojama, taču 7.klasē tā ir visizteiktākā.

Atkārtotajā anketēšanā, attālināto mācību laikā, tika noskaidrots, ka sociālās atstumtības problēma nav krasi mainījusies. Daži skolēni jūtas atviegloti, jo nav jāsatiek klasesbiedri, kuri viņus apsmej un pazemo. Tomēr, tas nenozīmē, ka šie skolēni nav atstumti no klases kolektīva.

Apkopojot iegūtos rezultātus tika noskaidrots, ka X vidusskolā atstumti jūtas 17% skolēnu, kas ir par vienu procentu mazāk kā Latvijā vidēji.

5. Sociālpedagoģiskās darbības programma tika veidota ar mērķi mazināt sociālo atstumtību 5. -7. klašu grupā, X vidusskolā. Programmā tika iekļauta sadarbība ar skolas skolotājiem un atbalsta personālu, darbs ar klašu kolektīviem, individuālais darbs ar skolēniem, un sociālpedagoģiskās programmas efektivitātes izvērtējams. Eksperti, vērtējot izstrādāto programmu vērtē pozitīvi, tā ir noderīga un aktuāla šajā izglītības iestādē. Pie pilnveides norādot, ka vajadzētu pagarināt izstrādes laiku, tad būtu vērojamas lielākas izmaiņas, kā arī lielākā laika periodā skolēni vairāk uzticētos darba autorei, tā iegūstot labāku rezultātu.

Līdz ar to var apgalvot, ka **diplomdarba mērķis ir sasniegts, tā uzdevumi izpildīti, kā arī uz pētījuma jautājumu ir atbildēts.**

Ieteikumi turpmākajam darbam:

- Turpināt darbu ar sociāli atstumtajiem skolēniem.
- Izveidot nodarbību plānus preventīvajam darbam.
- Izpētīt klašu audzinātāju sagatavotību identificēt un risināt sociālas atstumtības problēmas.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. Barry, B. (2002). *Social exclusion, social isolation, and the distribution of income*. Pieejams: <https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=187086122071111119117017072093065078008042019051000035078040035115029040103006038010062026038031000091117003046075045110029113016100006069001085075100024102089120105068121064000019030004098020025&EXT=pdf&INDEX=TRUE> (Skatīts: 25.01.2021.)
2. *Bērnu labsajūta un labklājība Baltijas valstīs: Kopsavilkums* (2017) Pieejams: http://www.bernulabklajiba.lv/wp-content/uploads/2017/05/Bernu_labklajiba_Baltija_kopsavilkums.pdf (Skatīts: 25.01.2021.)
3. *Bērnu tiesību konvencija*. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-likumi/id/1150> (Skatīts: 4.11.2020.)
4. Blum, W., Mcneely, C., Nonnemaker, J., (2002) *Vulnerability, Risk, and Protection*. Journal of Adolescent Health 28-39. Pieejams: [https://www.jahonline.org/article/S1054-139X\(02\)00411-1/fulltext](https://www.jahonline.org/article/S1054-139X(02)00411-1/fulltext) (Skatīts: 19.01.2021.)
5. Cross, D. (2009) *Australian Covert Bullying Prevalence Study*. Edith Cowan University. Pieejams: <https://ro.ecu.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.ecosia.org/&httpsredir=1&article=7795&context=ecuworks> (Skatīts: 26.01.2021.)
6. de Leeuw, R. R ; de Boer, A. A ; Minnaert, A. E. M. G (2018) *Student voices on social exclusion in general primary schools*, European journal of special needs education, Vol.33(2). Pieejams: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/08856257.2018.1424783> (Skatīts: 3.11.2020.)
7. Dobelniece S. (2020) “*Sociālā atstumtība*”. Nacionālā enciklopēdija. <https://enciklopedija.lv/skirklis/2650-sociālā-atstumtība-> (skatīts 04.11.2020).
8. Eiropas Sociālā fonda projekts “*Atbalsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai*” Pieejams: <https://ikvd.gov.lv/esf-projekts/par-projektu/> (Skatīts: 5.11.2020.)
9. Eiropas Sociālā fonda projekts „*Atbalsta programmu izstrāde un īstenošana sociālās atstumtības riskam pakļauto jauniešu atbalsta sistēmas izveidei*“ Pieejams:

- https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/es/info/aktualitates/Atbilsta_programmu_izstrade.pdf (Skatīts: 5.11.2020.)
10. Engure I. Gleške L., Kvjatkovska I., Šulce D. (2014) *Lomu spēles sociālpedagoģiskajā darbā*. Rīga: AISMA.
 11. Ivanauskeine, V. (2012) *Social support for schoolchildren at risk of social exclusion*
Pieejams: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2012/02/shsconf_shw2010_00015.pdf
(Skatīts:31.10.2020.)
 12. Kaša, L. Safanova, V. (2014) *Sociālā pedagoga profesionālās lomas, strādājot ar mobinga izpausmēm skolā*. Metodiskais līdzeklis. Rīga: Aisma.
 13. Keišs, K. (2012) *Atstumtība skolā kā sociālpedagoģiska problēma*, Rīga,
Pieejams:<https://www.e-klase.lv/aktualitates/raksti/atstumtiba-skola-ka-socialpedagogiska-problema?id=12233> (Skatīts: 2.11.2020.)
 14. Ločmele, V., Mihejenko, J., (2016) *Pusaudžu sociālā atstumtība kā mūsdienu problēma*. Metodiskais līdzeklis. Rīga: “Aisma”
 15. Mathieson, J., Popay, J., Enoch, E., (2008) *Social Exclusion Meaning, measurement and experience and links to health inequalities*. WHO Social Exclusion Knowledge Network Background Paper. Pieejams: https://www.who.int/social_determinants/media/sekn_meaning_measurement_experience_2008.pdf.pdf (Skatīts: 20.01.2021.)
 16. Nguyen, D., Wright, P., Dedding, C., Pham, T., Bunders, J. (2019). “*Low self-esteem and its association with anxiety, depression, and suicidal ideation in Vietnamese secondary school students: A cross-sectional study.*” *Frontiers in Psychiatry*.
Pieejams: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsy.2019.00698/full>
(Skatīts: 19.04.2021.)
 17. *Noteikumi par sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupām un sociālā uzņēmuma statusa piešķiršanas, reģistrēšanas un uzraudzības kārtību*. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/298035-noteikumi-par-socialas-atstumtibas-riskam-paklauto-iedzivotaju-grupam-un-sociala-uznemuma-statusa-pieskirsanas-registresanas>
(Skatīts: 25.01.2021.)
 18. Pietarinen, J., Soini, T., Pyhältö, K., (2014) *Students’ Emotional and Cognitive Engagement as the Determinants of Well-being and Achievement in School*. *International Journal of Educational*, 40-51. Pieejams:

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0883035514000664>

(Skatīts: 19.01.2021.)

19. Plaude, I. (2003) *Sociālā pedagogija*. Rīga: Raka.
20. *Psiholoģijas vārdnīca*. Mācību grāmata. (1999) Rīga: G. Breslava red.
21. Rajevska, F. (2006) *Sociālā atstumtība un sociālā iekļaušana : situācijas izvērtējums Latvijā. Zinātnisko rakstu krājums*. Rīga: LU.
22. Razer, M., Friedman, V., Warshofsky, B., (2013) *Schools as Agents of Social Exclusion and Inclusion*, International journal of inclusive education, Vol.17(11).
Pieejams:
<https://datubazes.lanet.lv:3977/doi/pdf/10.1080/13603116.2012.742145?needAccess=true> (Skatīts: 3.11.2020.)
23. Ruduša, V. (2012) *Emocionāla vardarbība*. Rīga: Raka.
24. Saunders, P., (2008) *Social exclusion: challenges for research and implications for policy, Economic and labour, Relations Review*. Pieejams:
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/103530460801900106> (Skatīts: 26.01.2021.)
25. Silver H. (2010) *Understanding social inclusion and its meaning for Australia*. Australian Journal of Social Issues.
26. Skujiņa, V., Beļickis, I., Blūma, D., Koķe, T., Blinkena, A. (2000). *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC.
27. Sondergaard, D., (2012) *Bullying and Social Exclusion Anxiety in Schools*, British journal of sociology of education, Vol.33. Pieejams:
<https://datubazes.lanet.lv:3977/doi/full/10.1080/01425692.2012.662824> (Skatīts: 5.11.2020.)
28. Swearer, S., Hymel, S. (2015). *Bullying and Discrimination in Schools: Exploring Variations Across Student Subgroups*. School Psychology Review. Pieejams:
https://www.researchgate.net/publication/304557292_Bullying_and_Discrimination_in_Schools_Exploring_Variations_Across_Student_Subgroups (Skatīts: 14.01.2021.)
29. Šmitiņa, A., (2019) “*Spēles darbam ar grupām. Tavi Ledlauži*” Amber Puzzle
30. Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom*. Harmondsworth: Penguin

31. Unicef (2016). *Uprooted: The growing crisis for refugee and migrant children*. New York: United Nations Children's Fund. https://www.unicef.org/publications/files/Uprooted_growing_crisis_for_refugee_and_migrant_children.pdf (Skatīts: 19.01.2021.)
32. Zhang, L., He, G., Chen, Y., Shi, A., (2020) *Migration status, emotional engagement, and social exclusion in Chinese schools*, Journal of adolescence, Vol.80. Pieejams: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0140197120300403?via%3Dihub> (Skatīts: 14.01.2021.)

PIELIKUMI

Es mācos:

- 5.klasē
- 6.klasē
- 7.klasē

Es esmu:

- Meitene
- Zēns

1.Es ar prieku eju uz skolu.

- Pilnīgi piekrītu
- Piekrītu
- Nepiekrītu
- Pilnīgi nepiekrītu

2.Man klasē ir daudz draugu.

- Pilnīgi piekrītu
- Piekrītu
- Nepiekrītu
- Pilnīgi nepiekrītu

3.Es labi sadzīvoju ar saviem klasesbiedriem.

- Pilnīgi piekrītu
- Piekrītu
- Nepiekrītu
- Pilnīgi nepiekrītu

4.Es labi sadzīvoju ar pārējiem skolasbiedriem.

- Pilnīgi piekrītu
- Piekrītu
- Nepiekrītu
- Pilnīgi nepiekrītu

5.Es esmu draudzīgs/-a.

- Pilnīgi piekrītu
- Piekrītu
- Nepiekrītu
- Pilnīgi nepiekrītu

6.Citi ir draudzīgi pret mani.

- Pilnīgi piekrītu
- Piekrītu
- Nepiekrītu
- Pilnīgi nepiekrītu

7.Man ir draugi ārpus klases.

- Pilnīgi piekrītu
- Piekrītu
- Nepiekrītu
- Pilnīgi nepiekrītu

8. Manuprāt, klasesbiedri mani ignorē un aprunā aiz muguras.

- Pilnīgi piekrītu
- Piekrītu
- Nepiekrītu
- Pilnīgi nepiekrītu

9.Klasesbiedri mani apsaukā un pazemo.

- Pilnīgi piekrītu
- Piekrītu
- Nepiekrītu
- Pilnīgi nepiekrītu

10.Es labprāt pavadu laiku ar klasesbiedriem arī starpbrīžos.

- Pilnīgi piekrītu
- Piekrītu
- Nepiekrītu
- Pilnīgi nepiekrītu

11.Man ir cilvēks/i, kam varu uzticēties.

- Pilnīgi piekrītu
- Piekrītu
- Nepiekrītu
- Pilnīgi nepiekrītu

12.Es jūtos vientuļš un atstumts.

- Pilnīgi piekrītu
- Piekrītu
- Nepiekrītu
- Pilnīgi nepiekrītu

13. Es esmu cilvēks, kam patīk pabūt vienatnē.

- Pilnīgi piekrītu
- Piekrītu
- Nepiekrītu
- Pilnīgi nepiekrītu

Paldies!

2.pielikums. Anketa 5.-7.klašu skolēniem attālināto mācību laikā

Es mācos:

- 5.klasē
- 6.klasē
- 7.klasē

Es esmu:

- Meitene
- Zēns

1. Man patīk mācīties attālināti, jo nav jāsatiek klasesbiedri.

- Pilnīgi piekrītu
- Piekrītu
- Nepiekrītu
- Pilnīgi nepiekrītu

2.Ja iepriekšējā jautājumā atbildēji "pilnībā piekrītu" vai "piekrītu". Kāpēc nevēlies satikt klasesbiedrus?

3.Es klasē jūtos izstumts/-a.

- Pilnīgi piekrītu
- Piekrītu
- Nepiekrītu
- Pilnīgi nepiekrītu

4.Klasesbiedri mani apsūk un pazemo internetā (piemēram Instagram, Snapchat, Whatsapp vai citos soc. tīklos).

- Pilnīgi piekrītu
- Piekrītu
- Nepiekrītu
- Pilnīgi nepiekrītu

Kādā veidā ir mainījušās tavas attiecības ar klasesbiedriem attālināto mācību laikā?

Paldies!

3.pielikums. Intervija ar sociālo pedagogu.

Intervijas **mērķis** ir noskaidrot vai ir zināms kuri skolēni ir atstumti un kurā klases kolektīvā tā ir visaktuālākā problēma.

Intervētājs: Elīna Bērziņa

Intervējamais: X vidusskolas sociālais pedagogs

Intervijas norises **datums:**

Intervija **ilgums:**

Jautājumi:

1. Cik gadus strādājat skolā par sociālo pedagogu?
2. Vai sociāli atstumtus skolēnus ir viegli ievērot?
3. Kādi, Jūsaprāt, ir galvenie iemesls kāpēc skolēni tiek atstumti?
4. Kā skolas sociālais pedagogs var risināt sociālās atstumtības problēmu?
5. Vai skolā ir izstrādāts plāns kā rīkoties šādos gadījumos?
6. Vai 5. – 7. klašu kolektīvos esat novērojusi atstumtus skolēnus?
7. Vai skolēni labprāt pieņem skolotāju un atbalsta personāla palīdzību?
8. Kā veicat preventīvo darbu atstumtības mazināšanai?

4.pielikums. Intervijas jautājumi klašu audzinātājiem.

Intervijas **mērķis** ir noskaidrot kuri skolēni ir sociāli atstumti.

Intervētājs: Elīna Bērziņa

Intervējamais: X vidusskolas sociālais pedagogs

Intervijas norises **datums:**

Intervija **ilgums:**

Jautājumi:

1. Cik ilgi esat šīs klases audzinātāja?
2. Cik skolēnu mācās Jūsu klasē?
3. Vai klasi uzskatāt par saliedētu?
4. Vai klasē ir kāds sociāli atstumts skolēns/-i?
5. Kā izpaužas šī skolēna atstumšana?
6. Kāpēc, Jūsaprāt, šis skolēns tiek izstumts?

Novērošanas protokols

Datums: _____

Laiks: _____

Klase: _____

Starpbrīdis / Stunda / Tiešsaistes stunda

Skolēns _____

Skolēna uzvedība:

Klasesbiedru attieksme:

Vai vērojama apsūkāšanās, aizskaršana:

Citas piezīmes:

"Dāvana"

Katram dalībniekam tiek iedalīta papīra lapa. Lapas augšpusē katrs salasāmi uzraksta savu vārdu. Katram jāizdomā, kādu dāvanu viņš gribētu uzdāvināt katram klasesbiedram. Vienojas, ka dāvina nemateriālas lietas, ja tomēr vēlas dāvināt materiālas lietas, jāpaskaidro kāpēc to dāvina.

Vispirms, katrs lapas apakšā uzraksta ko dāvina sev, lapas malu noloka tā, lai nebūtu redzams uzrakstītais. Tad visi minās ar lapām pa apli. Katrs kaut ko "uzdāvina" tam klasesbiedram kura lapa ir pie viņa. Piemēram, Kālis raksta: "Es gribu uzdāvināt Ilonai vairāk drosmes" (nav jāpaskaidro, kāpēc) vai arī "Es gribētu Ilonai uzdāvināt lielu māju, lai viņai būtu kur atpūsties". Lapu atkal noloka un padod pa apli. Kad aplis iziets, katrs var atlocīt savu lapu un "saņemt dāvanas".

Kad visi izlasījuši, skolotājs lūdz pacelt rokas tiem kuriem:

- Patika saņemtās dāvanas;
- Nepatika kaut viena saņemtā dāvana;
- Saņemtās dāvanas lika aizdomāties.

Spēle ir vērsta uz empātiju, otra jūtu un vajadzību pamanīšanu, atgriezeniskās saites došanu arī par cilvēka uzvedību, personību.

Adaptēts no "Tavi ledlauži. Spēles darbam ar grupām"

Mans klases kolektīvs

- 1.Kāds parasti ir klases kopīgais noskaņojums?
- 2.Ar kuriem klasesbiedriem tev ir visvieglāk sadarboties?
- 3.Ar kuriem klasesbiedriem Tev ir visgrūtāk sadarboties?
- 4.Kuri bērni klasē, tavuprāt, jūtas kā atstumtie?
- 5.Kuri klasesbiedri parasti aizskar citus? Par ko?
- 6.Kuri pret tevi izturas ne visai labi?
- 7.Kādu Tu vēlētos redzēt klases kolektīvu?
- 8.Ko Tu dari, ja redzi, ka kādu aizskar/apsaukā?
- 9.Ko Tu varētu darīt, lai ikviens klasē justos labi?
- 10.Ko Tu vēl gribētu pateikt?

Man izdodas!

Manas labās īpašības:

Man vislabāk padodas:

Es priecājos par:

Es esmu:

Manuprāt, es būtu labākā sevis
versija, ja:

Ko es varu darīt, lai kļūtu par
labāko sevis versiju:

Eksperta atzinuma veidlapa

Diplomdarbs “Sociālās atstumtības mazināšanas iespējas 5. – 7. klašu grupā X vidusskolā” tika izstrādāts balstoties uz pētījumā iegūtajiem rezultātiem, kas tika iegūti šajā izglītības iestādē. Balstoties uz iegūtajiem datiem tika izveidota sociālpedagoģiskās darbības programma sociālās atstumtības mazināšanai.

Kā nozares ekspertam, izvērtējot programmas saturu, lūdzu sniegt savu vērtējumu par programmas efektivitāti, tās ieguvumiem un iespējamajiem uzlabojumiem.

Pedagoģiskā darba stāžs _____

1. Vai izveidotā programma, Jūsaprāt, ir aktuāla un nepieciešama šajā izglītības iestādē?
Kāpēc?
2. Kā Jūs vērtējat sociālpedagoģisko programmu kopumā?
3. Ko būtu nepieciešams pievienot vai mainīt sociālpedagoģiskajā programmā?

Jautājums	Eksperts A	Eksperts B	Eksperts C
Pedagoģiskā darba stāžs	22 gadi	36 gadi	2 gadi
1.Vai izveidotā programma, Jūsaprāt, ir aktuāla un nepieciešama šajā izglītības iestādē? Kāpēc?	Uzskatu, ka šī programma ir nepieciešama. Atstumtie skolēni ir un ar šo problēmu jāstrādā arī tad, ja šādu skolēnu nav daudz.	Jā, šī programma ir noderīga mūsu skolai. Nereti ar šīm problēmām jāskaras audzinot klasi.	Vērtēju pozitīvi. Šī problēma ir aktuāla.
2.Kā Jūs vērtējat sociāl-pedagoģisko programmu kopumā?	Izveidoto programmu vērtēju pozitīvi. Tika strādāts gan ar visu klases kolektīvu, gan individuāliem gadījumiem. Nodarbības nebija pārsātinātas ar uzdevumiem un dažādām aktivitātēm, tās nenogurdināja skolēnus un ļāva koncentrēties uz mērķi.	Vērtēju ļoti labi. Skolēniem patika nodarbības, kā arī skolēnu aizpildītās darba lapas ir noderīgas manā darbā kā klases audzinātājam.	Kopumā programma ir veiksmīgi izveidota.
3.Ko būtu nepieciešams pievienot vai mainīt sociāl-pedagoģiskajā programmā?	Uzskatu, ka lielas izmaiņas nav nepieciešamas. Būtu jāpagarina programmas īstenošanas laiks, tad varētu vērot lielākas izmaiņas. Pēc ilgāka laika skolēni vairāk uzticētos studentei, tā iegūstot labāku rezultātu.	Programmā vajadzētu iekļaut vairāk saliedēšanas spēļu. Jāstrādā ar klašu kolektīviem. Vislabāk to darīt jau sākumskolas periodā, tad atstumtība, nonākot pusaudžu vecumā, ir ievērojami mazāka.	Jāmaina programmas īstenošanas laiks. Tik ātri šādas problēmas nevar atrisināt.

Dokumentārā lapa

Diplomdarbs “Sociālās atstumtības mazināšanas iespējas 5. – 7. klašu grupā X vidusskolā” izstrādāts LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: Elīna Bērziņa _____ __. __. 2021.

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: profesore Dr. paed. Ilze Ivanova _____ __. __. 2021.

Recenzents:

Darbs iesniegts:

Dekāna pilnvarotā persona: studiju metodiķe Inese Ranka, _____

Darbs aizstāvēts Valsts pārbaudījuma komisijas sēdē __. __. 2021. protokola nr. ____,
vērtējums: _____

Komisijas sekretāre: _____